

”Viimeks lähettiin takki auki tuomiolta”

**Uusintarikollisuudelta suojaavat
sosiaaliset tekijät**

Päivi Salkolahti

Opinnäytetyö
marraskuu 2015

Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK
Sosiaali- ja terveysala

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) Salkolahti, Päivi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 06.10.2015
	Sivumäärä 86+5	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi "Viimeks lähetettiin takki auki tuomiolta" Uusintarikollisuudelta suojaavat sosiaaliset tekijät		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma YAMK, perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen		
Työn ohjaaja(t) Johanna Moilanen, Asta Suomi		
Toimeksiantaja(t) Rikosseuraamuslaitos		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa vankien mielipiteitä uusintarikollisuuteen vaikuttavista asioista ja niistä seikoista, jotka edesauttavat takaisin yhteiskuntaan kiinnittymistä. Huomiota kiinnitettiin erityisesti vankien määrittelemiin sosiaalisiin tekijöihin uusintarikollisuudelta suojaavina tekijöinä. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös vapautumisvaiheen työskentelyä.</p> <p>Teoriaosuudessa tarkasteltiin kuntoutusta ja erityisesti sosiaalista kuntoutusta vankilassa tehtävänä työnä, uusintarikollisuudelta suojaavia tekijöitä sekä rangaistusajan suunnitelmaa ja vapauttamissuunnitelmaa keskeisinä työvälineinä.</p> <p>Laadullinen tutkimus toteutettiin kevään ja kesän 2015 aikana Vilppulan vankilassa ja kohderyhmään kuuluivat vähintään toista vankeustuomiotaan suorittavat vangit. Vangeille tehtiin ensin lomakekysely ja sen vastausten pohjalta laadittiin runko teemahaastattelulle. Teemahaastatteluun osallistui yhdeksän vankia. Haastattelun tulosten analysoinnissa käytettiin teemoittelua.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista keskeisimmiksi nousivat vankien määrittelemät yhteiskuntaan kiinnittävät tekijät, jotka haastateltujen mukaan myös suojaavat uusintarikollisuudelta. Näitä tekijöitä ovat asunto, päihteetön elämäntapa, vanhan kaveripiirin hylkääminen, perhe tai läheiset ihmiset ja joku toiminta, yleensä työ tai opiskelu.</p> <p>Tutkimustuloksista on johdettavissa kehittämissuunnitelma- ja toimenpiteiden valvotun koevapauden lisääminen, vapauttamissuunnitelman käytön tehostaminen, läheisten (vankien äitien) tukeminen ja asunnon saamisen mallien kehittäminen.</p>		
Avainsanat (asiasanat) vangit, uusintarikollisuus, sosiaalinen kuntoutus, desistanssi, suojaavat tekijät, laadullinen tutkimus, teemahaastattelu		
Muut tiedot		

Author(s) Salkolahti, Päivi	Type of publication Master's thesis	Date 06.10.2015
		Language of publication: finnish
	Number of pages 86+5	Permission for web publication: x
Title of publication "Last time we went without a plan from the prison" Protective factors from recidivism		
Degree programme Master's Degree Programme in Social Services		
Tutor(s) Moilanen, Johanna and Suomi, Asta		
Assigned by The Criminal Sanctions Office		
<p>Abstract</p> <p>The aim of this study was to survey prisoners' opinions of factors affecting recidivism and of those contributing to their reintegration to society. Particular attention was paid to the social factors defined by the prisoners as being protective from recidivism. The study also examined work during the release phase.</p> <p>The theoretical part examined rehabilitation and especially social rehabilitation as work conducted in prisons. Moreover, the theoretical part described protective factors from recidivism as well as release plans the key tools.</p> <p>Qualitative research was conducted during the spring and summer of 2015 in the Vilppula prison and the target group consisted of those being at least second-time offenders. The prisoners were first given a questionnaire, and based on the answers, a plan for a theme interview was drawn up. Nine male prisoners participated in the theme interview. The interviews were analysed based on themes.</p> <p>According to the results of the study, the respondents highlighted the following factors promoting reintegration to society and protecting from recidivism: housing, substance-free lifestyle, the rejection of the old circle of friend, family or other close people as well as some kind of occupation, usually working or studying. The findings of the study lead to at least the following development proposal: the introduction of a supervised probationary freedom, the intensification of the use of the release plan, supporting those close to the prisoners (for example, their mothers) and developing new models for housing.</p>		
Keywords/tags (subjects) prisoners, recidivism , social rehabilitation, desistance, protective factors , qualitative research , theme interview		
Miscellaneous		

Sisältö

Sisältö	3
1 Johdanto	1
2 Tutkimuksen tavoitteet	5
3 Vilppulan vankila toimintaympäristönä	7
3.1 Toimintaa ohjaavat lait ja strategiat	8
4 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	11
4.1 Kuntoutus	11
4.1.1 Sosiaalinen kuntoutus	13
4.1.2 Kuntouttava sosiaalityö	15
4.1.3 Sosiaalinen kuntoutus vankilassa tehtävänä työnä	17
4.1.4 Rangaistusajan suunnitelma ja vapauttamissuunnitelma	21
4.2 Uusintarikollisuus, desistanssi ja suojaavat tekijät	24
4.2.1 Verkostot ja verkostotyö	30
4.2.2 Sosiaalinen pääoma	31
4.2.3 Suojaavat tekijät SAPROF-mallissa	36
työ	38
4.3 Palveluohjaus ja verkostoyhteistyö	39
5 Aiempia tutkimuksia	42
6 Tutkimuksen toteuttaminen	45
6.1 Taustaa ja alkukartoituksen tutkimuskysymykset	46
6.2 Tutkimuksen eteneminen	47
6.2.1 Aivoriihi	50
6.2.2 Lomakekysely	50
6.2.3 Kyselyn tulokset	52
6.2.4 Teemahaastattelu	54
6.3 Aineiston sisällönanalyysi	57
6.3.1 Aineiston analyysin yhteenveto	58
7 Tutkimuksen tulokset	66
8 Pohdintaa	69
8.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	71
8.2 Kehittämisehdotuksia	75
9 Lähteet	78
10 Liitteet	86

1 Johdanto

Suomen vankiloissa on tällä hetkellä noin 3100 vankia suorittamassa rangaistustaan. Keskivankiluku oli vuonna 2014 3097 vankia ja vuonna 2013 vankeja oli keskimäärin 3175 (Rikosseuraamuslaitoksen tilastot, Mittaripaketti). Itse työskentelen Vilppulan vankilassa sosiaalityön erityisohjaajana eli kuntouttavassa työssä. Työhöni kuuluu yhtenä isona osa-alueena vapautumisen valmistelutyö yhdessä vangin kanssa. Vankeuslaissa määritellään, että vankeuden tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan (L 23.9.2005/767, 8 luku 1§). Lari Miikkulainen toteaa julkaisussaan, että suurella osalla rikoksista tuomittuja on ongelmia arkipäiväisissä taidoissa. Elämä ennen tuomiota on ollut monilla päihteiden ja rikosten sävyttämää ja asumishistoria voi olla repaleinen ja katkonainen. Sosiaalisten taitojen puute on mainittu vuonna 2009 rikosseuraamusasiakkaille tehdyn kartoituksen tuloksissa yhtenä arjenhallinnan taidon puutteena. (Miikkulainen 2012, 2.)

Vankilatuomion loppusuora ja vapautumisen suunnittelu ja valmistelu ovat merkityksellistä aikaa vangin elämässä, hänelle tulisi pystyä antamaan mahdollisimman hyvät eväät siviilielämässä pärjäämiseen. Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa 2011-2020 sanotaan, että yhteistyö siviilielämän sidosten ja eri toimijatahojen kanssa lisää tuomittujen valmiuksia yhteiskuntaan kiinnittymiseen (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020, 2). Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsauksessa 2010 on mainittu rangaistusten täytännönpäön yhtenä tavoitteena vapauttamisvaiheen tukitoimien laajentaminen (Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010, 31).

Englantilaiset Graig, Dixon & Gannon 2013 ovat todenneet, että rikosseuraamuslalla on ollut vallalla vastakkain asettelua siitä, tulisiko rikollisia kuntouttaa vai ainoastaan rankaista. Kuntoutus on alettu nähdä tärkeänä osana sitä työtä, jonka avulla rikoksen tekijöiden olisi tuomion jälkeen mahdollista tulla osallistuviksi yhteiskunnan jäseniksi. (Graig, Dixon & Gannon 2013, 3.)

Rikosseuraamuslaitoksen pääjohtaja Esa Vesterbacka kirjoittaa, että rikosseuraamusalalla on kahden viime vuosikymmenen aikana puhaltaneet muutoksen tuulet ja perinteisen turvallisuustehtävän lisäksi alan odotetaan vaikuttavan entistä tehokkaammin myös rikollisuuden taustalla oleviin sosiaalisiin ja yksilöllisiin tekijöihin uusintarikollisuuden estämiseksi. Tästä syystä sosiaalialan asiantuntijatiedon merkitys rikosseuraamusalalla on kasvanut. (Vesterbacka 2014, 8.) Vilppulan vankilassa yksilötyötä on vuonna 2015 tehostettu ja vankila on saanut käyttöönsä lisäresurssin noin kahdeksan kuukauden määräaikaisten erityisohjaajan toimeen.

Vuokko Karsikas kirjoittaa artikkelissaan, että vankeinhoitotyöllä ja vankilan sosiaalityöllä on opittavaa yleisestä sosiaalityöstä vielä siinä, että asiakkaan itsenäisyyttä ja elämänhallintaa tulisi arvostaa ja asiakkaan osallisuutta lisätä. Myös sosiaalityön kokonaisvaltaista työtettä kaivataan sektoroituneeseen vankeinhoitotyöhön. Asiakkaan vahvuuksien korostaminen ja vangin näkeminen aktiivisena yhteistyökumppanina omassa kuntoutumisprosessissaan ovat Karsikkaan mukaan myös tärkeitä asioita. Vangit ovat hyvin monesti moniongelmaisia eli heillä on usein päihdeongelmaa, mielenterveyden pulmia, työllistymiseen/kouluttautumiseen liittyvää haastetta ja elämänhallinnan pulmaa laajemminkin. Vangit ovatkin aikuissosiaalityön haastavimpia asiakkaita, joiden integroitumiseksi takaisin yhteiskuntaan tarvitaan monenlaisia toimia. Verkostotyön keinoilla sosiaalityön ja kuntoutuksen jatkuvuutta voidaan varmistaa. (Karsikas 2014, 104-107.) Käytännön työssä vankilan erityisohjaajana sektoroituminen näkyy joissain tilanteissa melko selvästikin. Asioiden jakamiseen työyhteisön kesken ei ole totuttu ja välillä tulee tilanteita, joissa asiakkaan asioita hoidetaan monella taholla ja pahimmillaan toisista tietämättä.

Uusi sosiaalihuoltolaki määrittelee, että sosiaalihuollon viranhaltijan on hankittava asiakkaan asiassa riittävä asiantuntemus ja osaaminen ja sosiaalihuollon toteuttamisessa on pyrittävä asiakkaan edun mukaiseen kokonaisuuteen

(L 30.12.2014/1301, 41§). Vankeuslain 6§ korostaa sosiaalisen kuntoutuksen merkitystä vangin kuntoutumisen tukemisessa ja suhteiden ylläpitämisessä lähiomaisiin ja muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon ja palveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa (L 23.9.2005/767).

Riitta Granfelt on pohtinut asumissosiaalityön teemoja artikkelissaan ja hän toteaa, että vankilasta vapautumiseen liittyy paljon epävarmuutta ja ahdistusta, koska paluu hyvinkin suljetuista oloista takaisin yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi, omista asioistaan vastuuta kantavaksi kansalaiseksi on suuri muutos yksilölle. Vankilasta vapautuminen ja ennen kaikkea rikollisuudesta irrottautuminen merkitsee suhteiden uudelleen rakentamista, joissain tapauksissa mahdollisuutta rakentaa kokonaan uusi identiteetti. Vapautuvan vangin kanssa työskentelevän on tunnettava asiakkaansa ja se tilanne, johon vanki on vapautumassa. (Granfelt 2008, 262-264.) Käytännön työssä vapautumisvaiheen työskentely tarkoittaa sitä, että vangin kiinnittymistä sinne paikkakunnalle ja olosuhteisiin, joihin hän on vapautumisen jälkeen menossa, on kaikin keinoin pyrittävä vahvistamaan. Jokaisella paikkakunnalla on omanlaisensa palvelut ja tukitoimet tarjolla ja onkin haastavaa osata etsiä ja löytää juuri kyseessä olevalle vangille oikeanlaiset ja riittävät palvelut. Vapautumisvaiheen työskentelyyn tulisi mielestäni ottaa entistä enemmän mukaan myös vangin lähipiirin ihmiset, jotka kulkevat vapautuneen rinnalla siviilissä.

Vankien kanssa tehtävää työtä ohjaa ajatus siitä, että yksilön on mahdollista muuttua. Rikosseuraamuslaitoksen alaiset alueelliset arviointikeskukset selvittävät vankeuden alkuvaiheessa uusimisriskiä kunkin vangin kohdalla ja samalla pohditaan myös niitä keinoja, joilla uusimisriskiä voitaisiin pienentää. Yhtenä rikollista elämäntapaa ylläpitävänä tekijänä mainitaan yleensä rikosmyönteinen lähipiiri. (Arola-Järvi, A. 2012, 9.) Toisaalta taas vangit itse korostavat uusimisriskiä vähentävänä tekijänä perheen ja erityisesti omien lasten merkitystä. Käytännön työssä olen huomannut, että hyvin usein vangin kanssa keskustellessa esille nousee rikosmyönteinen kaveripiiri ja sen merkitys. Muutosmotiveitunut vanki saattaa todeta, että ”en vaan oo enää niihin vetokave-

reihin missään yhteydessä”, ja tuossa lausahduksessa kiteytyykin se asia, että elämän suunnan muuttaminen ja rikollisesta elämäntavasta vapautuminen on useille hyvin kokonaisvaltainen prosessi, jossa ystäväpiiri ja joskus asuinpaikkakin vaihtuu.

Vankilan kuntouttavasta verkostotyöstä ja vapautuvaa vankia uusintarikollisuudelta suojaavista sosiaalisista tekijöistä ei ole löydettävissä kovin paljoa suomalaista tutkimustietoa, vaikkakin yleisesti tunnustetut tosiasiat ovat ne, että kuntouttava sosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus ja verkostotyö ovat tärkeitä työmuotoja toteutettaessa Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa siitä, että vankilan ja vankeusajan kuntoutuksen tehtävä on pyrkiä ehkäisemään uusintarikollisuutta.

Kriminaalihuollon tukisäätiön kehittämisspäällikkö Liisa Uusitalo kirjoittaa artikkelissaan, että suomalaisessa vankeinhoidossa on vuoden 2005 vankeuslain tultua voimaan näkynyt entistä enemmän kuntoutuspainottuneisuutta. Uusitalon mukaan tähän kehitykseen on vaikuttanut uusintarikollisuutta koskeva kansainvälinen uusi tutkimus. Uusi kriminaalipoliittinen lähestymistapa nostaa kuntoutuksen merkittävämpään rooliin, koska tavoitteeksi on asetettu vaarallisina pidettyjen ryhmien tunnistaminen, luokittelu ja hallinta. (Uusitalo 2011.)

Tämä laadullinen tutkimus on tehty Vilppulan avovankilassa yhteistyössä tällä hetkellä vähintään toista vankeusrangaistustaan suorittavien vankien ja henkilökunnan kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää vankien ajatuksia uusintarikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä sekä tukimuodoista, joilla yhteiskuntaan palaaminen olisi helpompaa ja onnistuneempaa. Tarkoituksena on ollut selvittää erityisesti sosiaalisten verkostojen merkitystä yhteiskuntaan palaamiseen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen liittyen.

2 Tutkimuksen tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää uusintarikollisuudelta suojaavien tekijöiden, erityisesti verkostojen ja sosiaalisten tekijöiden vaikutusta vapautuvan vangin näkökulmasta ja näiden suojaavien verkostojen kanssa tehtävän yhteistyön mahdollisuuksia vapautumisvaiheessa. Tavoitteena on huomioida sekä vangin itsensä määrittelemät tärkeät sosiaaliset verkostot (yleisimmin perhe) että viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden muodostamat yhteistyöverkostot, joissa vanki itse ja vankilan sosiaalityön / perhetyön / päihdetyön erityisohjaaja ovat mukana aktiivisina toimijoina. Tavoitteena on, että tämän selvityksen myötä voitaisiin luoda paremmin tuettua vapautumispolkua / kuntoutusjatkumoa vangille ja edistää hänen kiinnittymistään takaisin yhteiskuntaan. Tarkoituksena on, että vangit itse määrittelisivät mahdollisimman paljon sitä, keitä toimijoita hänen verkostoihinsa kuuluu ja millainen merkitys eri toimijoilla on vankilatuomion jäädessä taakse.

Vangeilta kerättävän tiedon ja jo olemassa olevan tiedon pohjalta vapautumisvaiheen työskentelystä voisi tehdä hallitumpaa ja kokonaisvaltaisempaa sekä hyödyntää sosiaalisten verkostojen vangille merkityksellistä sosiaalista pääoma ja näin edistää Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa uusintarikollisuuden vähentämisestä. Tutkimusasetelma on sellainen, että uudelleen vankilaan päätyneiltä vangeilta kerätään tietoa vapautumiskokemuksista, tuen määrästä ja kohdistamisesta ja kysytään myös, että ”mikä meni pieleen”. Teoriasta olen pyrkinyt puolestaan nostamaan esille niitä asioita, joiden avulla pyritäisiin yhteistyössä vangin kanssa siihen, ettei enää jatkossa menisi pieleen.

Tämän tutkimustyön tarkoituksena on kartoittaa vankien määritelmiä uusintarikollisuuteen vaikuttavista tekijöistä, erityisesti rikollisuudelta suojaavista sosiaalisista tekijöistä, joista yhtenä isona ryhmänä ovat läheiset ihmiset. Kartoituksen pohjalta on tarkoitus jatkossa kehittää jo olemassa olevaa työskentelyä

ja mahdollisesti uusia työmuotoja, joilla tukea vangin paluuta takaisin siviiliyhteiskuntaan ja pyrkiä vähentämään uusintarikollisuutta.

Tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä vankien itse määrittelemät tekijät ovat merkityksellisiä uusintarikollisuudelta suojaavia?
2. Miten vapauttamisvaiheen työskentelyä tulisi vankien mielestä tehostaa?

3 Vilppulan vankila toimintaympäristönä

Vilppulan vankila on 73 paikkainen miesvankien avolaitos, joka kuuluu Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Keskivankiluku vuonna 2013 oli 75 ja kyselykaavakkeiden jakopäivänä 11.6.2015 vankiluku oli 63 (tähän lukuun eivät kuuluneet valvotussa koevapaudessa olevat vangit), joista kyselyn kohderyhmään kuuluvia vähintään toista vankeustuomiota suorittavia vankeja oli 31.

Vankila on perustettu vuonna 1988. Vankilassa annetaan tutkintoon valmentavaa ammatillista koulutusta yhteistyössä Sastamalan koulutuskuntayhtymän Mäntän seudun koulutuskeskuksen kanssa puualalla, metalli- ja koneistusallalla sekä catering-alalla. Lisäksi yhteistyössä Jämsän maatalous- ja puutarhaoppilaitoksen kanssa toteutetaan puutarha-alan oppisopimuskoulutusta. Lisäksi vankilassa on työtoimintaa maa- ja metsätalouden, puhtaanapidon, rakennusten korjauksen ja ruoka-alan tehtävissä.

Vilppulan vankila on vapauteen valmentava laitos, johon voi hakea rangaistuksen loppupuoolella, perusteluina yleensä on hakijan motivoituminen tarjolla olevaan koulutukseen. Avovankilasijoitus ajoittuu rangaistusajan loppupuoolelle ja Vilppulan vankilassa on vankeusvankeja sekä elinkautisvankeja. Vilppulan vankilaan sijoitetaan pääasiassa Länsi-Suomen rikosseuraamusalueelta koitoisin olevia vankeja, mutta esimerkiksi ammatilliseen peruskoulutukseen voi hakeutua vankeja, joiden kotipaikka on muuallakin Suomessa. Vangit saapuvat Vilppulan vankilaan arviointikeskuksen tekemän sijoituspäätöksen perusteella eli jokaisella vangilla on takanaan jakso suljetussa vankilassa ennen avovankilaan tuloa.

Vilppulan vankilasta vapautuvista vangeista suurin osa menee ennen tuomion loppumista valvottuun koevapauteen, joka voi olla pisimmillään puolen vuoden pituinen jakso. Valvotun koevapauden aikana vangit asuvat siviiliasunnossa ja heillä on arkipäiviä koskeva toimintavelvoite eli työssäkäynti, työharjoittelu, opiskelu tai muu näihin rinnastettava toiminta. Valvonta tapahtuu pääasiassa

seurantapannan ja puhelinsoittojen kautta. Koevapaudessa olevat vangit si-
toutuvat yhtälailla päihteettömyyteen kuin vankilassakin olevat vangit.

Vilppulan vankilassa työskentelee noin 30 työntekijää. Vankilan johtaja on yh-
teinen Tampereen Yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa ja Vilppulassa joh-
taja on paikalla keskimäärin kahtena päivänä viikossa. Vilppulan vankilassa
työskentelee johtajan lisäksi apulaisjohtaja, kaksi rikosseuraamusesimiestä,
vartijoita, toimistotyöntekijä ja kuntoutustyöryhmään kuuluvina perhetyön eri-
tyisohjaaja, sosiaalityön erityisohjaaja, rikosseuraamustyöntekijä sekä sai-
raanhoitaja. Ammatillisen koulutuksen opettajat työskentelevät hallinnollisesti
Sastamalan koulutuskuntayhtymän alaisuudessa. Lisäksi opetusryhmissä ja
työtoiminnassa työskentelee ohjaajia. Rikosseuraamusesimiehistä toinen hoi-
taa vankilan turvallisuuteen liittyviä asioita, hänen alaisuudessaan työskente-
levät vartijat. Toinen rikosseuraamusesimies toimii kuntoutustyöryhmän luot-
sina.

(Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikat ja yhteystiedot / vankilat / Vilppulan
vankila, 2015; Vilppulan vankilan tulo-opas vangeille, 2014.)

3.1 Toimintaa ohjaavat lait ja strategiat

” Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikok-
settomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista
yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana” (L
23.9.2005/767, 1 luku 2§).

Vankeuslaki määrittelee myös, että vankeuden täytäntöönpano on suunnitel-
mallinen ja hallitusti etenevä prosessi, jonka alku on tuomion tuleminen täy-
täntöönpanokelpoiseksi ja päätös on rangaistuksen kokonaan suorittaminen
(Arola-Järvi, A. 2012, 11). Tässä tutkimuksessa vankeutta tarkastellaan pro-
sessina ja huomion painopiste on vankilasta vapautumisen kohdassa eli siinä

käänteessä, kun tapahtuu tosiasiallinen paluu yhteiskuntaan joko valvotun koevapauden, ehdonalaisvalvontaan vapautumisen tai tuomion kokonaan vankilassa suorittamisen kautta.

Laissa sanotaan, että vankeusaikana vankilan järjestämän ja hyväksymän toiminnan tarkoituksena on vahvistaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitää ja parantaa vangin osaamista, ammattitaitoa sekä työ- ja toimintakykyä ja tukea vangin päihteetöntä elämäntapaa. (L 23.9.2005/767, 8 luku 1§). Tämä lain kohta kiteyttää mielestäni hyvin vankeuden sisältöä, koska vangit itse pitävät hyvin tärkeänä sitä, että on mielekästä toimintaa (yleisimmin työtä tai opiskelua). Vankeusaikana aloitettu opiskelu tai työtoiminta kantaa parhaimmillaan myös siviiliin ja mielekäs tekeminen pitää pois päihteiden käytöstä ja rikollisesta elämäntavasta. Mielekkäällä toiminnalla, työllä tai opinnoilla, on mahdollista täyttää rikollisesta elämäntavasta irtautuessa sitä aikaa, johon aiemmin kuului rikosten tekeminen ja mahdollisesti runsas päihteiden käyttäminen.

Rikosseuraamuslaitoksen keskeisenä tavoitteena toiminnassaan on vankeuslain mukaisesti uusintarikollisuuden vähentäminen. Rangaistusten täytäntöönpanossa pyritään parantamaan rangaistusta suorittavien edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2015-2018 korostetaan sitä, että näiden tavoitteiden toteuttaminen edellyttää seuraamusjärjestelmän ja seuraamusten sisältöjen kehittämistä erityisesti yhteiskunnan normaalipalvelujen käyttöä tehostamalla. Myös asiakkuuden kokonaisuhallintaa pyritään kehittämään ja rangaistustaan suorittavien omaa toimijuutta lisäämään. Vapautumisvaiheessa vangin polkua vapauteen pyritään rakentamaan verkostoja hyödyntämällä. (Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma 2015-2018, 14; 21-22.)

Rikosseuraamuslaitoksen toimintakertomuksen mukaan vuonna 2014 vapautesta vankilaan tuli 5749 henkilöä. Luku on 60 vankia vähemmän kuin vuonna 2013. Päivittäinen keskivankiluku Suomessa vuonna 2014 oli 3097 vankia.

Rikosten uusiminen väheni vuonna 2014 selvästi, uuteen takaisin vankilaan johtaneeseen rikokseen syylistyi vuonna 2014 kolmen vuoden seuranta-ajalla 36,2%, vuonna 2013 vastaava luku oli 40,3%. (Rikosseuraamuslaitoksen toimintakertomus vuodelta 2014, 4.)

Uudessa sosiaalihuoltolaissa määritellään, että erityistä tukea tarvitseva asiakas on sellainen, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja esimerkiksi päihteiden ongelmakäytön tai usean yhtäaikaisten tuen tarpeen takia (L 30.12.2014/1301, 3§). Olen huomannut, että vangit ovat usein tällaisia erityistä tukea tarvitsevia asiakkaita ja heidän palvelutarpeensa on vapautumisvaiheessa usein suuri. Toisaalta taas moninaiset ongelmat vaikeuttavat palveluiden piiriin hakeutumista ja näin ollen tehokkaampia tukimuotoja vapautuvien vankien tueksi olisi tarpeen löytää. Sosiaalihuoltolaissa puhutaan monialaisesta yhteistyöstä, joka moniongelmaisten asiakkaiden kohdalla on tärkeää. Sosiaalihuollon palveluiden ja muiden palveluiden tulisi muodostaa asiakkaan edun mukainen kokonaisuus. (L 30.12.2014/1301, 41§.)

4 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

4.1 Kuntoutus

Härkäpää ja Järvikoski määrittelevät kirjassaan, että kuntoutus on toimintaa, jolla pyritään parantamaan ihmisten toimintakykyä ja sosiaalista selviytymistä sekä edistämään työkykyä ja turvaamaan työuran jatkoa. Kuntoutuksen avulla pyritään ehkäisemään ja kompensoimaan sosiaaliseen syrjäytymiseen, sairauksiin ja vammoihin liittyviä ongelmia sekä tukemaan ihmisten voimavaroja, selviytymistä ja hyvinvointia arjessa ja erityisesti elämän siirtymävaiheissa. Kirjoittajat ovat lainanneet Kuntoutusselonteko 2002 – julkaisusta määritelmän, jonka mukaan kuntoutus on suunnitelmallista ja monialaista toimintaa ja viime aikoina kuntoutus on saanut aikaisempaa enemmän psykososiaalisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia. (Härkäpää & Järvikoski 2011, 8-11.)

Kuntoutus voidaan määritellä yksilölliseksi prosessiksi, monialaiseksi toimenpiteiden kokonaisuudeksi tai yhteiskunnalliseksi toimintajärjestelmäksi. Kuntoutusprosessi voi edetä pelkistetyimmillään tarpeen arvioinnista varsinaisten toimenpiteiden kautta toimintakyvyn paranemiseen / työllistymiseen ja sen jälkeen tapahtuvaan seurantaan ja arviointiin. Viime vuosina on painotettu sitä, että palveluketjun tulisi olla katkeamaton ja asiakas tulisi ohjata toiseen palveluun tarvittaessa. Härkäpään ja Järvikosken mukaan Kuntoutusselonteossa (2002) korostetaan kuntoutujan osallisuutta ja prosessia voidaan luonnehtia yksilölliseksi kasvu- ja oppimisprosessiksi. (Mts., 15-16.)

Kuntoutus on perinteisesti luokiteltu sisältönsä ja toimintatapojen mukaan neljään joiltain osin päällekkäiseenkin osa-alueeseen:

- lääkinällinen kuntoutus (toimintakykykuntoutus)
  - o fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn parantaminen lääketieteellisten tutkimusten pohjalta
- ammatillinen kuntoutus
  - o kuntoutujan työllistymisen tai työn säilyttämisen tukeminen
- kasvatuksellinen kuntoutus
  - o vammaisen tai erityistä tukea tarvitsevan kasvatus ja koulutus
- sosiaalinen kuntoutus
  - o prosessi, jolla pyritään sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen

Aila Järvikosken mukaan tällä hetkellä toteutuva monialainen kuntoutustoiminta on yleensä samanaikaista eli eri alojen toimijat toimivat samanaikaisesti. Kuntoutuksen ensimmäisinä vuosikymmeninä toiminta oli tyypillisemmin ketjumaista eli eri asiantuntijoiden osaaminen palveli asiakasta ajallisena jatkumona. Järvikoski jakaa samanaikaisen monialaisen kuntoutuksen kahteen alatyypin:

1. eri ammattiryhmien tiimityötä
2. eri organisaatioiden välistä yhteistyötä

Monialaisella kuntoutuksella voidaan taata asiakkaan tilanteen kokonaisvaltainen huomioiminen, mutta erityisesti täytyy muistaa, että kuntoutusprosessista on jollain toimijalla kokonaisvastuu. (Järvikoski 2013, 57-58.) Vankien kohdalla kuntoutuksen tulee olla kokonaisvaltaista ja monialaista, koska pulmia on usein useilla elämän osa-alueilla. Ei ole asiakkaan edun mukaista keskittyä vain yhteen osa-alueeseen, vaan pyrkiä kokonaisuuden hallintaan. Toisaalta esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen erottaminen sosiaalisesta kuntoutuksesta täysin omaksi osa-alueeksi ei ole järkevää. Tässä työssä sosiaalinen toimintakyky on keskeisessä roolissa ja tästä syystä sosiaalisen kuntoutuksen nostaminen jollain tapaa erilliseksi osa-alueeksi on perusteltua.

4.1.1 Sosiaalinen kuntoutus

Tämän työn viitekehyksen olennaisena osana on vankien kanssa tehtävä kuntouttava työ. Erityisesti tarkastelussa on sosiaalisen toimintakyvyn paraneminen, ja tästä kokonaisuudesta käytän myös nimitystä sosiaalinen kuntoutus. Matti Tuusa on todennut tutkimuksessaan, että sosiaalisen kuntoutuksen määrittelemisen on joissain tilanteissa hankalaa, koska se jättää terminä tilaa monenlaiselle toiminnalle. Tuusa pitää hyvänä asiana sitä, että sosiaalinen kuntoutus on nyt uuden sosiaalihuoltolain myötä saamassa ensimmäistä kertaa lainmukaisen määritelmän. (Tuusa 2014, 6.)

Sosiaalinen kuntoutus on otettu omana kohtanaan mukaan uuteen sosiaalihuoltolakiin, jossa se määritellään sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaksi tehostetuksi tueksi, jolla pyritään vahvistamaan sosiaalista toimintakykyä, torjumaan syrjäytymistä ja edistämään osallisuutta. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen kuuluu sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, neuvonta ja ohjaus, palveluiden yhteensovittaminen, valmennus arkipäivän toiminnoista selviytymiseen ja elämänhallintaan, ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin sekä muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. (L 30.12.2014/1301, 17§.) Tuusa muistuttaa tutkimuksessaan, ettei lainmukainen määritelmä kuitenkaan riitä, vaan sosiaalisen kuntoutuksen sisällöt määräytyvät yksilöllisesti asiakkaan ja asiantuntijoiden yhteistyössä (mts., 6).

Härkäpää ja Järvikoski määrittelevät sosiaalisen kuntoutuksen toimintana, jolla pyritään parantamaan kuntoutujan mahdollisuuksia selviytyä arkipäivän toimista, vuorovaikutuksesta ja oman toimintaympäristön edellyttämistä rooleista. Sosiaalisten verkostojen tukeminen, asumisen ja liikkumisen helpottaminen sekä taloudellista turvallisuudesta huolehtiminen voivat olla sosiaalisen kuntoutuksen keinoja. Sosiaalisessa kuntoutuksessa huomio on yksilön osallisuudessa yhteiskuntaan ja sosiaaliin yhteisöihin. (Härkäpää & Järvikoski 2011, 21-22.)

Ilpo Vilkkumaa on artikkelissaan luonnehtinut sosiaalista kuntoutusta kahdella tavalla: yhtenä neljästä kuntoutuksen muodosta - muita ovat lääkinnällinen, kasvatuksellinen ja ammatillinen kuntoutus. Toisen määritelmän mukaan sosiaalinen kuntoutus on kattokäsite kaikille muille kuntoutuksen muodoille. Vilkkumaa mukaan ensimmäinen määritelmä on toimivampi, jälkimmäistä hän kuvaa enemmänkin ideologiseksi kannanotoksi. Vilkkumaa mukaan sosiaalinen kuntoutus korostaa erityisesti ihmisen ja hänen sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutuksen ja yhteensopivuuden merkitystä. (Vilkkumaa 2004, 27-29.)

Vilkkumaa osuu asian ytimeen todetessaan, että kuntoutukseen valikoituakseen ihmisen on oltava riittävän vaikeassa elämäntilanteessa, mutta samalla hänen olisi osoitettava muutosvalmiutta. Sosiaalinen kuntoutus pyrkii katkaisemaan syrjäytymiskiirteen ja etsimään väyliä paremmalle elämälle. (Mts. 32; 36.) Vankilassa tehtävällä kuntouttavalla työllä pyritään parantamaan vankien muutosvalmiutta, jotta rikoksettoman elämäntavan omaksuminen siviiliin palatessa onnistuisi.

Sosiaalisen kuntoutuksen onnistuneeseen toteutumiseen tarvitaan Tuusan mukaan laaja ja monia eri toimijatahoja yhdistävä, verkostomainen pohja. Sosiaalisen kuntoutuksen yhteys ammatilliseen kuntoutukseen pitäisi olla tiivis. Käytännön tärkeitä yhteistyökumppaneita sosiaalista kuntoutusta toteutettaessa ovat mm. terveydenhuollon, työ- ja elinkeinotoimen, Kelan, opetustoimen ja kolmannen sektorin toimijat. Tutkimustulosten perusteella sosiaalityön vaikuttavuus perustu laaja-alaiseen asiakkaan arkielämän tukemiseen. (Tuusa 2014, 22; 54.)

Aila Järvikoski on tarkastellut kirjassaan kuntoutusta ja sen erilaisia toteutustapoja. Järvikosken mukaan sosiaalisen syrjäytymisen riskiä on pidetty alkuna sosiaaliselle kuntoutukselle ja vastaavasti sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena voidaan pitää sosiaalista osallisuutta. Sosiaalinen syrjäytyminen voidaan nähdä prosessina, jossa yhteiskunnan jäsen joutuu tahtomattaan syrjään yhteisöstä ja yhteiskunnasta. Yleensä sosiaaliseen syrjäytymiseen vaikuttavina

asioina voidaan tunnistaa pitkäaikainen työttömyys, toimeentulo-ongelmat, elämänhallinnan ongelmat, vammaisuus, työkyvyttömyys ja vuorovaikutussuh-teista sivuun joutuminen. Toisaalta sosiaalinen syrjäytyminen ei ole vain yksi-lön ongelma vaan syrjäytymisen syyt nousevat myös yhteiskunnan käytän-nöistä. Sosiaalisella osallisuudella tarkoitetaan vammaisen tai vajaakuntoisen henkilön yhtäläisiä oikeuksia, tasa-arvoista kohtelua ja samanlaisia osallistu-mismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Sosiaalisen osallisuuden ollessa kuntou-tuksen tavoitteena, tulee kuntoutujan vaikutusmahdollisuuksia osallisuutta tu-kea kuntoutusprosessin aikana. (Järvikoski 2013, 40-41.)

4.1.2 Kuntouttava sosiaalityö

Sosiaalisen kuntoutuksen ohella voidaan puhua kuntouttavasta sosiaalityöstä, jolla on paljon yhtymäkohtia sosiaaliseen kuntoutukseen. Eeva Liukko on tut-kimuksessaan määritellyt, että kuntouttava sosiaalityö ei ole huollollista sosi-aalityötä vaan se tukee asiakkaan autonomiaa ja kykyä toimia tavoitteellisesti. Kuntouttava sosiaalityö ei ole myöskään aktivointityötä, koska kyse ei ole asi-akkaan passiivisuudesta tai haluttomuudesta vaan vakavan syrjäytymisriskin aiheuttavista elämäntilanteista. Liukon mukaan kuntouttavassa sosiaalityössä tulee kiinnittää huomiota yksilön tarpeisiin ja työotteen tulee olla pitkäjäntei-nen. Asiakasta ei tulisi ohjata muihin palveluihin ilman tukea ja seurantaa ja asiantuntijuus tulisi nähdä jaettuna ja tasavertaisena ammattilaisen, asiakkaan ja yhteistyökumppaneiden kesken. Kuntouttava sosiaalityö edellyttää Liukon mukaan luottamusta ja tasavertaisuutta, se ei ole kontrollityötä. Liukon mu-kaan kuntouttavan sosiaalityön työn kohde määrittyy asiakkaan ja työntekijän yhteisen työskentelyn kautta, asiakkaan elämäntilanteen ongelmat nähdään sosiaalisessa kontekstissa ja pulmat voidaan kääntää kuntoutukselliseksi tar-peiksi. Kuntouttavassa sosiaalityössä voidaan työmenetelminä hyödyntää so-siaalista kuntoutusta, psykososiaalista työtä, verkostotyötä ja palveluohjausta. (Liukko 2006, 113-114.)

Matti Tuusa on vuonna 2005 tehnyt kuntouttavan sosiaalityön tutkimuksen, jossa hän on tarkastellut kuntoutuksen sosiaalista ulottuvuutta ja liittänyt sen kiinteästi ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen (Tuusa 2005, 1; 32-34).

Tuusan mukaan kuntouttava sosiaalityö (empowering social work) on tullut käsitteenä suomalaiseen sosiaalityön kenttään 2000-luvulla. Käsitteen taustalla on valtaistumisen käsite sekä kuntoutustyön ulottuvuudet moniammatillisuus, suunnitelmallisuus ja pitkäjänteisyys. Tuusan mukaan kuntoutuksen ja sosiaalityön yhteisellä toimintakentällä sosiaalityön erityisosaamista tarvitaan erityisesti siinä, että käytettävissä olevat palvelut saadaan oikea-aikaisesti ja tarkoituksenmukaisesti mukaan tukemaan asiakkaan kuntoutumista. Kuntouttavaa sosiaalityötä tarvitaan erityisesti niissä tilanteissa, joissa yksilön tai ryhmän täysivaltainen toiminta on vaikeutunut tai vaikeutumassa. Kuntouttavan sosiaalityön tavoitteena on omaehtoisen selviytymisen tukeminen, syrjäytymisen ehkäiseminen ja kansalaisten myönteisten elämänvalintojen ja täysivaltaisuuden tukeminen. Kuntouttavan sosiaalityön keinoin pyritään muutokseen sekä yksilön tilanteessa että yhteiskunnassa ja ympäristössä. Tuusan mukaan kriminaalisosiaalityö on yksi kuntouttavan sosiaalityön toimintakentistä, koska asiakaskunta on usein moniongelmaista. (Mts., 40-42.)

Kuntouttava sosiaalityö on työmenetelmänä käytössä esimerkiksi työllisyys- ja aktivointipalveluissa. Tuusan mukaan aktivoiva ja työllistymistä tukeva työote merkitsee asiakkaan piilevien voimavarojen käyttöön ottamista. Kuntouttavan sosiaalityön lähtökohtana on asiakkaan kokonaisvaltainen elämäntilanne ja työn ydin on asiakkaan motivointia, tukemista ja uusien ratkaisujen etsimistä yhdessä. Tuusa toteaa, että työntekijän rooli on olla ”luotsina” asiakkaan arkitilanteissa ja yleensä tällöin avautuu työntekijällekin kuva asiakkaasta, jolla on arjen selviytymiskeinoja, vahvuuksia ja toteutumattomia tavoitteita eikä pelkästään toimintakyvyttömyyttä. (Mts., 44-45.)

Valtaistumisen (empowerment) käsitteen Tuusa rinnastaa sosiaalisen osallisuuden edistämiseen, kuntouttavaan työotteeseen, kuntouttavaan sosiaalityö-

hön tai psykososiaaliseen kuntoutukseen. Empowerment voidaan Tuusan mukaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, joiden määritelmässä hän nojaa aiempiin tutkimuksiin seuraavasti:

- Pease & Fook (1999): toimintamalli, joka tukee ja vie eteenpäin yhteiskunnallista, rakenteiden ja lähiyhteisöjen muutosta
- Rostila (2001) ja Särkelä (2002): asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutusprosessi ja yhteinen toiminta, joka tähtää muutokseen
- Härkäpää & Järvikoski (2004): asiakkaan oma voimaantumisprosessi, osallistuminen omia asioita koskevaan päätöksentekoon ja toimeenpanoon

(Mts.,37-38.)

4.1.3 Sosiaalinen kuntoutus vankilassa tehtävänä työnä

Vankeuslain 2006 6§ määrittelee, että vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja –palveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa. Vankeuslain mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on edistää vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Vankien elämänhallintaa ja yhteiskuntaan sijoittumista tuetaan vankilassa oloaikana monin tavoin kuten päihdetyön avulla, työ- ja toimintakykyä sekä ammattitaitoa ja osaamista ylläpitämällä ja parantamalla. Vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä läheisiin. (Härkäpää & Järvikoski 2011, 62.)

Sosiaalisen kuntoutuksen merkityksestä rikosseuraamusalalla on kirjoittanut myös Teemu Rantanen, jonka mukaan sosiaalisen kuntoutuksen näkökulma voidaan ymmärtää monella tavalla, mutta yleisesti se on laaja, yksilöllisen tilanteen huomioiva ja vaikeasti standardoitavissa oleva työote. Rantanen toteaa, että palveluohjauksen periaatetta on pyritty viime vuosina tuomaan rikosseuraamusalalle ja psykososiaalinen työ korostuu erityishenkilöstön työorien-

taatioissa. Rantanen tekee eroa rikosseuraamusalan perinteisen ohjelmatyön ja sosiaalisen kuntoutuksen välille toteamalla, että sosiaalinen kuntoutus huomioi asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesti, tilannetta tarkastellaan perhesuhteista, ihmissuhteista, työtilanteesta, asumistilanteesta ja terveydentilasta käsin (Rantanen 2009, 110-111; 116).

Matti Laineen mukaan rikosseuraamusten hyödyllinen tehtävä on rikoksentekijöiden, muun muassa vankien, kuntouttaminen. Rankaisemisen aikana tapahtuvan kuntoutuksen Laine määrittelee siten, että se on kaikkien niiden toimien kokonaisuus, joilla pyritään vaikuttamaan rikoksentekijään rankaisemisen aikana niin, että taipumus uusintarikollisuuteen vähenisi ja mahdollisuudet elää yhteiskunnan hyödyllisenä kansalaisena lisääntyisivät. (Laine 2014, 286.)

Laine nostaa esille kaksijakoisen keskustelun siitä, onko mahdollista yhdistää kontrolloivat toimenpiteet kuntouttaviin ja hoitaviin toimenpiteisiin. Joidenkin mielestä kontrolli- ja rankaisutoimenpiteet tuhoavat kuntouttamisen mahdollisuudet, toisten mielestä kaikki kuntoutus- ja hoitomenetelmät pitävät sisällään kontrolloivia elementtejä. Onnistunut kuntoutus vähentää uusintarikollisuutta ja mahdollistaa rikoksentekijän uudelleenintegroitumisen yhteiskuntaan perhe-elämän, työnteon ja verojen maksun kautta. (Mts., 286-287.)

Laine pohtii myös sitä, onko rikoksen uusiminen liian karkea mittari kuntoutuksen tuloksia arvioitaessa. Aiheellisesti Laine nostaa esiin näkökannan, että joutuessaan asunnottomana ja työttömänä asumaan alkoholisoituneiden henkilöiden asuntolaan, voi kuntoutuksella saatu hyvä kumoutua. Toisaalta tulee muistaa sekin, että kuntoutuksen hyödyt voivat näkyä useidenkin vuosien päästä. Vankeinhoidossa on vasta 1990-luvulla alettu puhua strukturoidusta kuntouttamisesta. Laine on kirjassaan laatinut eräänlaista kuntoutuksen tuloshierarkiaa, joka mukailee päihdehuollon vastaavaa hoitotulosten määrittelyä. Laine jakaa kuntoutuksen tulokset seuraavasti:

1. kuntoutuminen – ei ainakaan vakavia rikoksia
2. osittainen kuntoutuminen – rikoksia harvemmin
3. tilanne ei ainakaan pahene – positiiviset asiat säilyvät
4. tilanne pahenee aiempaa hitaammin
5. tuskien lievittäminen

Laine tosin kysyy hierarkkisen kuvionsa yhteydessä, että riittääkö tuskien lievittäminen toiminnan järjestelyn perusteluksi. (Mts., 290-292.) Laineen tulos-hierarkia on mielenkiintoinen ja osoittaa selvästi sen, että rikosseuraamusala-la toteutettavan kuntoutuksen tavoitteet muodostuvat usein hyvin erilaisiksi kuin kuntoutukseen liittyen yleisesti voisi ajatella. Laineen jaottelu mittaa pääasiassa rikoksiin liittyvää tuloksellisuutta, sen sijaan sosiaalisen toimintakyvyn ja elämänlaadun ulottuvuudet puuttuvat tästä jaottelusta. Toisaalta taas: onko kuntoutus ollut onnistunutta vaikka yksilön elämänlaatu olisikin oman määritelmänsä mukaan hyvä, mutta hän tekee edelleen rikoksia.

Laine on lähestynyt vankien parissa tehtävää kuntouttavaa työtä monelta kantilta ja lainaa yhdeksi määritelmäksi McNeillin lausumaa, jonka mukaan sosiaalinen kuntoutus on entisen, muuttuneen rikosentekijän ei-muodollista sosiaalista tunnustamista ja hyväksymistä. McNeillin mukaan kuntoutuskokonaisuudessa tulee olla mukana psykologinen puoli, desistanssia eli rikollisuudesta irtautumista tukeva oikeudellinen kuntouttaminen, moraalinen kuntouttaminen eli ajatus tekojen sovittamisesta ja sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuus. (Laine 2014, 298-299.)

Matti Tuusa on tutkimuksessaan todennut useaan otteeseen, että sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmänä ovat yleensä moniongelmaiset nuoret – yhtälailla näen kaikenikäiset vangit monine ongelmineen kohderyhmänä sosiaaliselle kuntoutukselle. Tuusa nojaa toteamuksessaan Kuntaliiton selvitykseen siitä, että moniongelmainen, erityisesti päihde- ja mielenterveysongelmainen, asiakaskunta jää usein normaalin sosiaalityön ulkopuolelle. Lisäksi moniongelmaisen on hankala kiinnittyä palveluun ja motivaatio on yleensä heikko ja tästäkin

syystä hän voi jäädä ilman sosiaalityön ammattilaisen palveluita. (Tuusa 2014, 15.)

Tuusa korostaa, että sosiaalisen kuntoutuksen toimintakenttä on verkostomainen ja se ei voi olla irrallaan muista palveluista. Sosiaalisen kuntoutuksen käytännön toteuttaminen on moniammatillista ja monialaista työskentelyä, jossa dialogisuus ja yhteistyö sektorirajoja ylittävästi ovat kantavia voimia. (Mts., 54.)

Sosiaalinen kuntoutus vankilassa tehtävänä työnä ja olennaisena osana minun työkuvaani määrittyy yksilöllisissä asiakastilanteissa. Vangeista isolla osalla sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt ja ongelmia on monella elämän osa-alueella, tyypillisemmin elämänhallinnan pulmat, päihdeongelma ja mielenterveyden häiriöt kietoutuvat yhteen. Rikosseuraamusalalla on käytössä toimintaohjelmia, joilla on oma jalansijansa uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävässä toiminnassa, systemaattinen omien ajatusten ja asenteiden pohdinta tuottaa joidenkin rikoksesta tuomittujen kohdalla hyvää tulosta ja oma ajattelu lähtee kehittymään rikoksetonta elämää kohti.

Itse olen huomannut, että sosiaalisen kuntoutuksen nimissä tapahtuva arkipäivän työskentely on hyvä rinnakkainen toimintamuoto ohjelmatoiminnan lisäksi. On myös joukko vankeja, jotka eivät halua tai kykene kiinnittymään standardoituun ohjelmaa ja näissä tilanteissa olen huomannut, että elämäntilanteen kokonaisvaltainen kartoitus ja yksilöllisesti suunnattu ja painotettu työ yhdessä vangin kanssa on paikallaan.

Tuusa näkee Rantasen ohella palveluohjauksen yhtenä toimivana palvelumallina moniongelmaisille asiakkaille. Palveluohjauksen prosessissa suunnitteleminen, seuranta ja toteuttaminen ovat nimetyn työntekijän vastuulla ja moniammatillinen verkosto on tiiviisti, suunnitellusti ja oikein kohdennetusti prosessissa mukana. (Tuusa 2014, 58.) Myös vapautumisvaiheessa sosiaalisen kuntoutuksen työotteella on iso merkitys, näen oman roolini erityisohjaajana

palveluohjaajaan rinnastettavana verkostoja yhteen kokoavana ja työskente-lyä aloittavana ja seuraavana tahona.

4.1.4 Rangaistusajan suunnitelma ja vapauttamissuunnitelma

Rangaistusajan suunnitelma on yksilöllisen vankeinhoitotyön keskeisin asiakirja, joka perustuu arvioon vangin tilanteesta ja siinä määritellään yhdessä vangin kanssa ne tavoitteet, joihin rangaistusaikana pyritään. Ennen rangaistusajan suunnitelman laatimista arvioidaan vangin työ- ja toimintakykyä, riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin sekä tarvittavia toimenpiteitä toimintakyvyn parantamiseksi ja uusimisriskin vähentämiseksi. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa on huomioitava vangin mahdollinen aiempi rikoshistoria ja rikosten laatu, vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat. Suunnitelmaan kirjataan arvio vangin työ- ja toimintakyvystä sekä turvallisuuteen vaikuttavat tekijät. Lain mukaan suunnitelmaa laadittaessa on oltava tarpeellisessa määrin yhteistyössä yhdyskuntaseuraamustoimiston ja vangin suostumuksella hänen kotikuntansa viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. (Arola-Järvi 2012, 48-49.)

Rangaistusajan suunnitelmaan kirjatut tavoitteet ovat jatkotyöskentelyn kannalta suunnitelman keskeisin osa. Tavoitteisiin koetetaan päästä erilaisilla keinoilla, joita voi olla esimerkiksi päihdetyö, perhetyö, keskustelutuki tai velkaasioiden selvittäminen. Tavoitteiden tulee olla rikoksetonta elämää tukevia ja tavoitteiden intensiteetti ja keinot tulee olla palautettavissa riski- ja tarvearvioon. Tavoitteiden tulisi olla sellaiset, että sekä vanki että rikosseuraamuslaitos voivat niihin sitoutua. Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen alkaa heti kun vanki tulee sijoitusvankilaan ja suunnitelmaa arvioidaan vähintään kerran vuodessa. Alkuvaiheessa suunnitelmalliselle työlle asetetaan välitavoitteita. (Mts., 53-54; 58-59.)

Henrik Linderborg, Peter Blomster, Sasu Tyni ja Marja-Liisa Muiluvuori ovat tutkineet vankilaelämän laatua lomakekyselyllä ja sen jälkeen tehdyillä teema-

haastatteluilla. Tutkimuksen raportti ”Laatuaikaa vankilassa?” on valmistunut vuonna 2012. Kyselyn yhdessä osiossa tutkijat kysyivät vangeilta rikoksetto-
maan elämään saadusta tuesta. Kyselyyn vastanneista (yhteensä 208 vankia)
lähes kolmannes oli ilmoittanut, ettei heille oltu tehty lainkaan kirjallista ran-
gaistusajan suunnitelmaa vankeuden alussa. Vankilan antamaan tukeen oli
tyytyväisiä noin kolmannes vastanneista. Riittämättömästi tukea saaneet van-
git kuvasivat vastauksissaan, että olisivat toivoneet henkilökunnalta aktiivi-
sempaa otetta tuen tarjoamisessa. (Linderborg, Blomster, Tyni & Muiluvuori
2012, 74-78.)

Kesäkuussa 2015 toteutettiin ehdotonta vankeusrangaistusta suorittaville
vangeille kysely, joka kuuluu osana oikeusministeriön rahoittamaan hankkee-
seen, jossa arvioidaan vankeuslaille asetettujen tavoitteiden toteutumista.
Tässä kyselyssä vastaajina oli yli 500 vankia ja yleisesti ottaen vastaajat piti-
vät rangaistusajan suunnitelmaa hyvänä asiana ja miltei kaikki vastaajat pyrki-
vät toimimaan rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden suuntaisesti ja edis-
tämään omalla toiminnallaan sen toteutumista. Vastaajista 85 prosentille oli
tehty rangaistusajan suunnitelma ja 10 prosentille ei. Vastaajista viisi prosent-
tia ei tiennyt onko suunnitelmaa tehty. Vastaajat määrittelivät, että hyvä ran-
gaistusajan suunnitelma on yksilöllinen eli vangin henkilökohtaiset tarpeet
huomioiva. Tavoitteiden asettelua ja vangin näkökulman kuulemista suunnit-
telmaa laadittaessa pidettiin tärkeänä. (Liimatainen, Rantala, Paasonen & Mä-
kipää 2015, 1-2; 27; 31.)

Rangaistusajan suunnitelmaan ja sen tavoitteisiin palataan vankeuden aikana
säännöllisin väliajoin, esimerkiksi silloin kun vanki saapuu suljetusta vankilasta
avotaloon. Tavoitteet tulisi laatia yhdessä vangin kanssa, mutta käytännössä
rangaistusajan suunnitelma on asiakirja, jonka tavoitteet ovat vangille usein
hämmärän peitossa. Tähän olen kuullut olevan kaksi syytä: joko suunnitelman
laatimisessa ei ole oikeasti ollut vanki mukana tai sitten suunnitelma on laadit-
tu sellaisessa vaiheessa, ettei vanki muista siitä mitään. Tällöin syynä voi olla
kiinnijäämisen aiheuttama ”sokkitila” tai se, että päihteiden käytön lopettami-
sesta on varsin vähän aikaa.

Vapauttamissuunnitelma on keskeinen osa rangaistusajan suunnitelmaa ja se tulisi laatia kaikille vangeille. Vapauttamisvaiheessa suurin osa vangeista tarvitsee tukea ja ennen vapauttamissuunnitelman tekoa tuen tarve tulisi kartoittaa. Arola-Järvi painottaa kirjassaan, että on syytä selvittää se, millaista virallista, epävirallista (esim. järjestöt, vertaistuki) ja yksityistä (lähipiiri) tukea vanki vapauduttuaan tarvitsee ja voi saada. Vangin luvalla voidaan vapauttamisvaiheessa tehdä yhteistyötä kotikunnan sosiaali-, terveys-, asunto- ja työvoimaviranomaisten kanssa. Usein vapautuneet vangit tarvitsevat tukea virka-ajan ulkopuolellakin ja etenkin emotionaalista ja kannustavaa tukea vapautunut vanki voi saada lähipiiriltään. (Arola-Järvi 2012, 70.)

Rikosseuraamuslaitoksen tilaston mukaan vapauttamissuunnitelmia tehtiin vuonna 2014 70 prosentille vapautuvista vangeista. 21 prosenttia tehdyistä suunnitelmista oli sellaisia, joissa tehtiin verkostoyhteistyötä. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastot, Mittaripaketti.) Sampo Järvelä toteaa artikkelissaan ”Markkina-ajatteluun perustuva palvelukulttuuri ja integraation mahdollisuus”, että vapauttamissuunnitelmia tehdään eri laitostyksiköissä hyvin vaihtelevasti. Työntekijät saattavat ajatella, ettei vapautumisen suunnittelu enää hyödytä täytöntöönpanoa. Toisaalta vapautuvan vangin elämä ja yhteiskunnan palvelut ovat vaikeasti suunniteltava ja hallittava kokonaisuus, jota ei vankilasta käsin enää voida kontrolloida. (Järvelä 2011, 234.)

Vapauttamistyötä tekevänä rikosseuraamusalan työntekijänä haluaisin puhua mieluummin vapautumissuunnitelmasta, jossa vanki itse nähdään aktiivisena toimijana eikä vain vapauttamistoimenpiteiden kohteena. Vapauttamissuunnitelma on kuitenkin yleisesti käytössä oleva termi, joten tässä tutkimustyössäni käytän yhdenmukaisesti vapauttamissuunnitelma-termiä.

Kuten edellä on todettu, vankien kuntouttamisella voidaan edistää rikollisesta elämäntavasta irtautumista ja palaamista takaisin yhteiskuntaan. Kuntouttaminen toimenpiteiden tulisi olla yksilöllisiä ja kokonaisvaltaisia, vangin kokonais-

tilannetta ja rangaistusajan suunnitelman tavoitteita edistäviä. Kuntoutusjatkumon vankilasta siviiliin tulisi olla toimiva ja vanki tulisi nähdä aktiivisena toimijana ja oman elämänsä asiantuntijana, ei vain toimenpiteiden kohteena.

4.2 Uusintarikollisuus, desistanssi ja suojaavat tekijät

Sasu Tyni toteaa artikkelissaan, että uusintarikollisuudelle ei ole tarkkaa määritelmää. Uusijoiden määrään vaikuttaa seuranta-ajan pituus ja Tyni onkin sitä mieltä, että jos uusimista mitataan vankilaan palaamisella, tulisi seuranta-ajan olla vähintään viisi vuotta. Tyni erottaa toisistaan uusintarikollisuuden määrittelyssä myös vangin palaamisen vankilaan ja aidon uusimisen. Vangin palaaminen vankilaan tarkoittaa, että vanki palaa vankilaan joko vapautumisen jälkeen tehtyjen uusien rikosten takia, ennen edellistä vankeuskautta tehdyistä vanhoista rikoksista tai molemmista edellä mainituista syistä. Aito uusiminen tarkoittaa Tynin mukaan sitä, että vapautunut vanki on tehnyt vapautumisen jälkeen vähintään yhden uuden rikoksen, josta on seurannut uusi ehdoton vankeusrangaistus. (Tyni 2011, 155.)

Tässä tutkimuksessa kohderyhmään kuuluvat vangit ovat Tynin jaottelun mukaan joko vankilaan palaajia tai aitoja uusijoita. Huomiota ei ole siis kiinnitetty siihen, milloin rikokset on tehty. Kohderyhmän valinnassa olen käyttänyt mittarina vankilakertaisuutta, koska oleellista on ollut päästä tutkimaan vapautumiskokemuksia.

Tyni toteaa, että uusintarikollisuutta esiintyy usein heti vapautumisen jälkeen. Vankilakierteeseen päädytään usein luultua harvemmin: vankeusrangaistukset kasautuvat samoille henkilöille. Ensikertalaisista noin puolet palaa vankilaan. (Mts., 171.)

Raino Lavikkala pureutuu artikkelissaan What Works –toimintamalliin ja sen käyttöön rikosseuraamusalalla. What Works –menetelmä syntyi Englannissa 1990-luvulla vastaiskuna ”nothing works”-ajatukselle, jonka mukaan vankien

kuntouttamisessa ei oikein mikään toiminut eikä kuntoutuksella ollut vaikutusta uusintarikollisuuteen. (Lavikkala 2011, 96.)

Lavikkala on artikkelissaan nostanut esille McGuiren ja Priestleyn (1995) määritelmän What Works-menetelmästä (mts., 96). Ydinasiat What Works – menetelmässä McGuiren ja Priestleyn mukaan ovat riskiperiaate, tarveperiaate, vastaavuusperiaate, yhdyskuntaperusteisuus, multimodaalisuus ja integriteettiperiaate. Riskiperiaatteella tarkoitetaan intervention intensiivisyyttä suhteessa rikoksentekijän riskitasoon. Tarveperiaatteen mukaan tulee keskittyä kriminogeenisiin tarpeisiin eli piirteisiin tai ongelmiin, jotka vaikuttavat välittömästi rikosten tekemiseen, vastaavuusperiaatteen mukaisesti tulisi kiinnittää huomiota ohjelmien työskentelymenetelmiin. Yhdyskuntaperusteisuus merkitsee sitä, että ohjelmat tuottavat parempia tuloksia jos ne voidaan toteuttaa normaalissa elinyhteisössä. Vaikuttavat ohjelmat ovat usein multimodaalisia eli vastaavat useisiin ongelmiin ja integriteettiperiaatteen mukaisesti ne vastaavat määriteltäviä tavoitteita ja ohjelmia toteuttaa osaava henkilöstö. (McGuire 2000, 5.)

Lavikkalan mukaan desistanssitutkimuksen valossa What Works – suuntauksen lähtökohdat on todettu kapea-alaisiksi ja menestyksekkäs kuntoutuminen tulisikin nähdä prosessina, joka tapahtuu suhteessa toisiin, vuorovaikutuksessa. Desistanssilla tarkoitetaan rikollisuudesta irtautumista. Lavikkala on nostanut esiin myös McNeillin (2009) näkökulman, jonka mukaan ohjelma-työllä on merkitystä rikoksentekijän kuntoutumisprosessissa, koska ohjelmat lisäävät yksilön valmiuksia muutoksessa tarvittaviin kykyihin. (Mts., 100.)

Ruotsin kriminaalihuoltolaitoksen pääjohtaja Nils Öberg on todennut The Guardian- lehden artikkelissa, että vangit ovat usein todella moniongelmaisia ja ongelmat ovat kasaantuneet vuosien myötä. Öbergin mukaan vanki tulisi nähdä kokonaisuutena ja myös rikollisuuden taustalla vaikuttavat tekijät tulisi tunnistaa. Öbergin mukaan Ruotsissa uusintarikollisuutta on vähemmän kuin monessa muussa Euroopan maassa ja Öberg on sitä mieltä, että kuntoutus

on ollut vaikuttamassa tähän. Öbergin mukaan tavoitteena tulisi olla se, että vankilasta vapautuvat ovat paremmassa kunnossa siviiliin lähteissä kuin tullessaan vankilaan. Öberg muistuttaa, että maailman noin 10 miljoonan vangin joukko muodostuu hyvin erilaisista yksilöistä; yhteistä heille lähes kaikille on kuitenkin se, että jossain vaiheessa he palaavat takaisin siviiliyhteiskuntaan. Öbergin mukaan yhteistyötä eri toimijoiden, viranomaisten kesken tulisi tiivistää. (Öberg 2014.)

Mike Maguire ja Peter Raynor käsittelevät artikkelissaan desistanssia eli rikollisuudesta irtautumista ja toteavat, että jo vuosikymmenten ajan on ollut tiedossa se, että entisten vankien on vaikeaa saada tarvitsemiaan yhteiskunnan palveluja, asuntoa ja työtä, vaikka he eniten palveluja tarvitsisivat. Kirjoittajien mukaan Englannissa ja Walesissa vuonna 2002 toteutettu selvitystyö rikossenuusijoiden keskuudessa nosti esille palvelutarpeita ja selvityksen pohjalta Englannissa ja Walesissa laadittiin kansallinen toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelman keskeisiin periaatteisiin kuului muun muassa seuraamusjärjestelmän yhtenäistäminen ja vangilla oleva ”oma työntekijä”, joilla tavoiteltiin kuntoutusjatkumoiden parantumista. Lisäksi käyttöön otettiin kansallinen riski- ja tarvearvio sekä valvonta myös lyhytaikaisvangeille. Maguire ja Raynor toteavat artikkelissaan, että uudistusten taustalla on ollut tavoite rikollisuuden vähentämisestä ja toisaalta uudempi desistanssitutkimus on pyrkinyt löytämään vielä uudenlaisia toimintamalleja uusintarikollisuuden vähentämiseksi. (Maguire & Raynor 2006, 5-6.)

Matti Laine kirjoittaa artikkelissaan, että kysymys vankilan ja rikollisten kuntouttamisen suhteesta on ajankohtainen. Laine nojaa Joan Petersilian (1992) ajatuksiin siitä, että niin sanottua kriminaalipolitiikan paradoksia eli sitä, miksi vankilan vaikuttavuus uusintarikollisuuteen on vähäistä tai vaikutusta ei ole lainkaan, tulisi tarkastella monilta kanteilta. Petersilianin mukaan vankilan niin sanottujen haittavaikutusten vuoksi vankilaan joutuminen lisää uusintarikollisuusriskiä vapautumisen jälkeen; tutkimusten mukaan vankilaan joutuneet uusivat enemmän kuin yhdyskuntaseuraamukseen tuomitut henkilöt. Petersilia-

nin mukaan vankilan pelotevaikutus ei oikein enää toimi, koska vankila ei ole nykyään niin leimaava ja rankaiseva kuin aiemmin. Pulmallisena Petersilian näkee myös sen, että vain pieni osa rikoksista tulee tietoon ja näin ollen vain pieni osa rikollisista päätyy vankilaan kuntouttavien toimien piiriin. Laine kirjoittaa, että kuntoutuksen vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen on hankala mitata, koska osa rikoksista jää aina piiloon ja tarkasteluväli voi olla liian lyhyt. (Laine 2011, 32-33.)

Rikollisen käyttäytymisen esiintymisen todennäköisyyttä kuvataan kriminogeenisillä tekijöillä. Tutkimustiedon mukaan keskeisimmät rikollisen käyttäytymisen riskitekijät ovat rikosmyönteinen ajattelu, rikosmyönteinen lähipiiri, aiempi rikollinen käyttäytyminen ja antisosiaaliset persoonallisuuden ja temperamentin piirteet. Kriminogeeniset tekijät voidaan jakaa staattisiin ja dynaamisiin tekijöihin. Staattiset riskitekijät ovat pysyviä tai muuttumattomia tekijöitä, jotka tilastollisesti tarkasteltuna lisäävät uusintarikoksen riskiä; rikollisen käyttäytymisen historia, nuori ikä, mies-sukupuoli. Dynaamiset tekijät ovat tekijöitä, jotka voivat muuttua ja joihin voidaan vaikuttaa; rikosmyönteinen antisosiaalinen ajattelu ja asenteet sekä rikosmyönteiseen lähipiiriin kiinnittyminen. Kriminogeeniset tekijät tulisi arvioida yksilökohtaisesti, esimerkiksi päihteiden käyttö saattaa jonkun kohdalla olla ratkaiseva tekijä ja jonkun toisen kohdalla sillä ei ole juurikaan merkitystä. (Arola-Järvi 2012, 30-31.)

Riitta Granfelt nostaa artikkelissaan esille Kazemian (2007) määritelmän, jonka mukaan desistanssi on asteittainen prosessi, joka sisältää päätösten perumista, ambivalenssia, epävarmuutta, kompromisseja ja retkahduksia. Rikosseuraamustyön tavoitteena oleva yksilön toipuminen ja (re)integraatio nähdään Kazemian mukaan toisiaan vahvistavana prosesseina. Ongelmaksi saattaa tosin nousta se, ettei vanki ole koskaan integroitunut normaaliin yhteiskuntaan vaan ainoastaan rikolliseen yhteisöön. Granfelt toteaa, että niin sanottu ”asunto ensin” – malli pyrkii haja-asuttamaan vapautuneita vankeja, jotta nämä voisivat helpommin integroitua ympäröivään yhteiskuntaan. (Granfelt 2013, 218-221.)

Positiivisen kriminologian piirissä etsitään tekijöitä ja mekanismeja, joiden avulla yksilöt saavuttavat eheydentunteen, kestävät ahdistusta ja pystyvät toimimaan stressi- ja riskitilanteissa. Pyrkimyksenä on siis löytää yksilöllisiä suojaavia tekijöitä riskitekijöihin rajoittumisen sijaan. Joidenkin yksilöiden kohdalla "sairautta" aiheuttavat tekijät muuttuvat "terveyttä" aiheuttaviksi ja vaikeat elämäntilanteet voidaan kokea haasteiksi, jolloin yksilö antaa niille uuden merkityksen ja suunnan. Voimakkaan traumaattinenkin kokemus voi johtaa myös positiivisiin seurauksiin. Tärkeää on, että rikoksentekijäkin kohtaa positiivisia inhimillisiä arvoja, hyvyttä ja altruismia. Positiivisen kriminologian mukaan tulisi keskittyä enemmän hyväksymisen sosiologiaa: enemmän sisällä pitämistä kuin ulos sulkemista. Positiivinen kriminologia on kiinteästi sidoksissa desistanssiin eli rikollisuudesta irrottautumiseen. (Laine 2014, 294-295.)

Laine siteeraa kirjassaan Fergus McNeillin (2012) kokonaisvaltaista teoriaa rikoksista irtautumisesta. McNeill pitää tärkeinä seikkoina muun muassa sitä, että kuntouttaja pitää yllä motivaatiota ja toivoa. McNeillin mukaan desistanssi voidaan ymmärtää vain ihmissuhdekontekstissa, kuntoutuja ja kuntouttajan lisäksi muut tärkeät ihmiset ovat oleellisessa roolissa ja sosiaalisen pääoman kehittäminen on elintärkeää. McNeill nostaa esiin tärkeän seikan: tukipalvelujen tulee olla jatkuvassa yhteydessä ja yhteistyössä ulkoisen yhteiskunnan kanssa, jotta positiivinen uudelleenintegraatio mahdollistuu, koska ihmiset eivät vain "irrottaudu" (esim. rikollisuudesta) vaan samalla liittyvät johonkin. (Mts., 297.)

Yksilön käyttäytymiseen vaikuttavat suojaavat tekijät, jotka vähentävät epäsuotuisien lopputulosten todennäköisyyttä sysäämällä prosessia toisiin suuntiin. Suojaavat tekijät ovat Arola-Järven mukaan sellaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia tai sosiaalisia olosuhteita, jotka vähentävät negatiivisen lopputuloksen todennäköisyyttä. (Arola-Järvi 2012, 32.) Vankeuslain koulutuspäivillä luennoineen Raino Lavikkalan mukaan tulee kiinnittää erityistä huomiota rikoksista irtautumiseen vaikuttaviin suojaaviin tekijöihin, yksilön käytössä ole-

viin ihmissuhteisiin, verkostoihin ja elämää helpottaviin sosiaalisiin rakenteisiin (Lavikkala 2015.)

Jaana Haapasalo pureutuu artikkelissaan Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä pohtimaan jo lapsuudessa ja varhaisnuoruudessa ilmenneiden asioiden ja rikollisen käyttäytymisen yhteyttä. Riski- ja suojaaviin tekijöihin liittyvä tieto on merkityksellistä tehokkaiden rikollisuutta ehkäisevien ohjelmien kehittämiseksi. Haapasalo on jaotellut riskitekijät persoonallisuuteen liittyviksi tekijöiksi ja kasvuympäristöön liittyviksi tekijöiksi, keskittyen artikkelissaan tarkastelemaan kasvuympäristöön kuuluvia tekijöitä. Haapasalo mainitsee katsauksessaan, että rikollisuudelle altistavia kasvuympäristön riskitekijöitä ovat muun muassa kovat ja väkivaltaiset kasvatuskäytännöt, vanhempien mielenterveysongelmat ja yksinhuoltajuus.

Rikolliselta kehitykseltä suojaavia tekijöitä Haapasalo on luokitellut kolmeen ryhmään:

1 yksilölliset erot haavoittuvuudessa

2 myönteiset, riskitekijöiden vaikutusta kompensoivat elämäntapahtumat (esim. koulumenestys, harrastus, terapia)

3 turvallinen ja pysyvä kiintymyssuhde, hyvä vanhemmuus ja osallisuus toveripiirissä tai yhteisössä, jossa antisosiaalista käytöstä ei hyväksytä

(Haapasalo 2006, 123-125; 148.)

Maguire ja Raynor toteavat, että syrjäytymisen ehkäiseminen on tärkeä asia uusintarikollisuuden ehkäisemisessä, mutta kuten rangaistusajan suunnitelmassa oleva kategoria ”ajattelu, asenteet, käyttäytyminen” kertoo, voi uusimisriski linkittyä myös kognitiivisella puolella oleviin asioihin. Tärkeänä kirjoittajat

pitävät myös sitä, että työntekijä uskoo muutokseen ja kulkee mukana vangin kuntoutusjatkumoissa. (Maguire&Raynor 2006, 8-10.)

4.2.1 Verkostot ja verkostotyö

Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2015-2018 on yhdeksi strategian peruspilariksi määritelty ”polku rikoksettomaan elämään aktiivisella verkostoyhteistyöllä”. Muuttuvassa yhteiskunnassa monialainen yhteistyö ja verkostomainen työote eri palveluntuottajien keskuudessa ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Polkua vapautteen on tarkoitus rakentaa yhteistyössä, suunnitelmallisesti verkostojen palveluita käyttäen (Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma 2015-2018, 1-2; 21-22.) Käytännön haasteen verkostomaiseen työskentelyyn tuovat pitkät välimatkat ja työntekijöiden kiireiset aikataulut. Esimerkiksi Vilppulan vankilassa voi olla vanki, jonka kotipaikkakunta ja tuleva vapautumispaikkakunta on useiden satojen kilometrien päässä ja näin ollen kasvatusten tapahtuva, perinteinen verkostotaapaaminen muodostuu yleensä mahdottomaksi. Videoyhteyden käyttäminen on joissain tilanteissa mahdollista. Laajasti ymmärrettynä verkostotyö voi olla myös niin sanotusti näkymättömän verkoston yhteen kutomista siten, että vastuutyöntekijällä on langat eri tahoille käsissään ja vuoropuhelua vangin tilanteesta käydään hänen kauttaan ilman isoja palavereja.

Erityisen haastavaa verkon kutominen on niissä tilanteissa, joissa vanki on lähdössä vapauduttuaan uudelle paikkakunnalle ja toimijat olisi löydettävä sieltä. Ensimmäinen kynnyksikysymys on monesti asunnon löytäminen – vankilasta vapautuva usein elämänhallinnaltaan horjuva ja luottotietonsa menettänyt päihdeongelmainen kuuluu vaikeasti asutettavien ryhmään ja erityisesti yksityisiltä vuokranantajilta asunnon saaminen on käytännössä mahdotonta. Suurimmissa kaupungeissa on tällä hetkellä runsaasti asunnottomia ja vankilasta vapautunut ei ole jonon kärkipäässä kun asuntotarvetta laitetaan tärkeysjärjestykseen.

Virallisten toimijaverkostojen lisäksi ihmistä yleensä kannattelevat myös läheisiksi koetut ihmiset. Härkäpää ja Järvikoski toteavat, että sosiaalisilla verkostoilla tarkoitetaan sosiaalisten suhteiden verkostoa, joka ympäröi ihmistä. Sosiaalisten suhteiden verkoston kautta ihminen voi olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten ja yhteisöjen kanssa, pitää yllä sosiaalista identiteettiään sekä saada psykologista tukea, aineellista apua ja palveluja. Sosiaaliset verkostot voidaan ymmärtää ihmisen sosiaalisina resursseina, joiden merkitys välittyy eri tavoin. Kirjoittajat viittaavat sosiologi Emile Durkheimin (1979) tutkimukseen siitä, että sosiaalisten yhteisöjen kiinteyden ja integraation aste vaikuttaa niiden jäsenten hyvinvointiin. Sosiaaliset verkostot antavat yksilölle tukea erilaisissa kriisitilanteissa. Härkäpää ja Järvikosken mukaan tällä hetkellä ollaan melko yksimielisiä siitä, että sosiaalisilla verkostoilla ja niiden tarjoamalla sosiaalisella tuella on merkitystä ihmisten kokonaisvaltaisen terveyden ja myös kuntoutumisen kannalta. (Härkäpää & Järvikoski 2011, 87-89.) Myös Rantanen on todennut, että perhesuhteilla on katsottu olevan keskeinen kuntoutusta tukeva merkitys (Rantanen 2009, 108).

4.2.2 Sosiaalinen pääoma

Jari Ihalainen on kirjoittanut omiin vankilakokemuksiinsa perustuvan artikkelin, jossa hän toteaa, että jo suhteellisen lyhyt aika vankilassa katkaisee tavanomaiset siteet yhteiskuntaan ja saa vangin olon tuntumaan yksinäiseltä ja siltä, että ei kuulu joukkoon. Ihalainen kertoo, että ympäristö hylkii ja pelkää rikos- ja päihdetaustaista, joka on usein jo ennen vankilaan joutumista pudonnut turvaverkkojen läpi. Ihalainen on sitä mieltä, että yhteiskunnan peruspalvelut eivät riitä moniongelmaiselle rikolliselle ja usein käy niin, että ihminen tuskastuu ja palaa vanhaan maailmaansa kokiessaan haasteet liian suurina. Ihalainen korostaa osallisuuden ja itsensä tarpeelliseksi kokemisen tunnetta merkittävinä asioina. (Ihalainen 2011, 229-231.)

Noora Ellonen kirjoittaa kirjassaan, että sosiaalisen pääoman käsitteen määrittelemineen yksiselitteisesti on hankalaa. Ellonen viittaa Robert Putmanin (1993)

korostukseen, jonka mukaan sosiaalinen pääoma on yhteisöllinen ominaisuus, tätä suuntausta pidetään amerikkalaisena suuntauksena. Niin ikään amerikkalainen James Coleman (1988) korostaa sosiaalista pääomaa yksilön resurssina ja toisaalta paikalliset sosiaaliset suhteet ja verkostot ovat myös Colemanin määritelmässä mukana. Colemanin mukaan verkosto, joka kykenee muodostamaan ja ylläpitämään normeja, tuottaa sosiaalista pääomaa. Coleman kutsuu tätä sulkeutumaksi, joka muodostaa sosiaalisia suhteita vahvistavan yhteisön. Eurooppalainen määritelmä sosiaalisesta pääomasta on sosiologi Pierre Bourdieun (1986): sosiaalinen pääoma on taloudellisen ja kulttuurisen pääoman rinnalla väline erottautua jakautuneesta yhteiskunnasta. Ellonen vetää teoreettisia lähestymistapoja yhteen toteamalla, että sosiaalisen pääoman käsitteeseen yleisesti liitettävät termit ovat sosiaaliset verkostot, normit ja luottamus. Tätä kautta sosiaalinen pääoma ymmärretään voimavaraksi, joka muodostuu formaalien ja informaalien suhteiden vaikutuksesta. (Ellonen 2008, 31-33).

Sosiaalista pääomaa tarkastellaan yleensä kahdesta eri näkökulmasta: sosiaalisten verkostojen näkökulmasta ja kansalaisasenteiden näkökulmasta (mts.,34). Tässä tutkimuksessa sosiaalisen pääoman käsitettä tarkastellaan nimenomaan sosiaalisten verkostojen näkökulmasta.

Ellonen on tutkinut väitöskirjassaan kouluikäisten nuorten masentuneisuuden ja rikekäyttäytymisen yhteyttä erityisesti koulun sosiaaliseen pääomaan. Ellonen on todennut johtopäätöksissään, että näitä hyvinvoinnin uhkatekijöitä voidaan jossain määrin ehkäistä yhteisöllisen sosiaalisen tuen ja kontrollin eli sosiaalisen pääoman keinoin. Erityisesti poikien kohdalla vaikutusta on nähtävissä, mutta Ellonen toteaa, että positiiviset vaikutukset masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen ovat kiinteästi sidoksissa yhteisön muihin ominaisuuksiin. (Mts., 94-95).

Sosiaalinen pääoma ja nuorisoriikollisuus –artikkelissaan Venla Salmi kirjoittaa, että eräs perinteisistä kriminologian näkökulmista pureutuu sosiaalisen

käyttäytymisen ja rikollisuuden väliseen suhteeseen. Salmi viittaa kirjoituksessaan muun muassa Ronald Akersin vuonna 2000 kirjoittamaan teokseen, jossa on nostettu esille havainto, että sosiaalisten siteiden heikkeneminen ja toisaalta rikoskäyttäytymistä suosivat sosiaaliset siteet kasvattavat riskiä syyllistyä rikoksiin. (Salmi 2006, 187).

Matti Laine kirjoittaa kirjassaan Kriminologia ja rankaisun sosiologia, että epävirallisen lähikontrollin merkitys normien ja arvojen omaksumisessa on suuri. Erityisesti perheen, koulun, naapuruston, uskonnollisten yhteisöjen ja muiden vastaavien rooli rikollisen elämäntavan ehkäisyssä on merkittävä. Ja käänteisesti ajateltuna: sosiaalisen kontrollin puute altistaa rikolliselle käyttäytymiselle. (Laine 2014, 120). Venla Salmi on artikkelissaan samoilla linjoilla Laineen, Colemanin ja Putmanin kanssa: sosiaalinen pääoma nähdään pääasiassa ihmisiä yhdistävänä voimavarana eikä eriarvoisuuden lähteenä. Tosin rikollisuuden näkökulmasta sosiaalisen pääoman vaikutukset voivat olla rikollisuutta ehkäiseviä tai sitä lisääviä (esimerkiksi rikollisjärjestöt, jengit). (Salmi 2006, 189-192.)

Sosiaalisen pääoman käsite on Salmen mukaan noussut tutkimuskirjallisuuden viime vuosikymmeninä ja rikollisuuden tutkimuksessa se nivoutuu näkökulmaan, joka tarkastelee rikollisuuden sosiaalisia syitä. Salmi nojaa määrittelyssään Woolcockin (2000) ja Sampsonin (2002) määritelmiin, jonka mukaan sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa syntyviä resursseja ja sellaisia verkostoja, jotka auttavat heitä päämäärien saavuttamisessa ja tuottavat yksilölle parhaimmillaan kokonaisvaltaista hyvinvointia. (Salmi 2006, 187-189.) Englantilaiset Craig, Dixon & Gannon nojaavat teoksessaan Marunan (2011) määritelmään, että merkittävää vankien kuntouttamisessa on sosiaalisen pääoman eli sosiaalisten ja kulttuuristen voimavarojen hyödyntäminen. Kirjoittajien mukaan kuntouttavat toimet eivät yksinään aiheuta muutosta, mutta voivat tukea sitä. (Craig, Dixon & Gannon 2013, 8.)

Sosiaalisen pääoman puute näkyy Salmen mukaan yksilötasolla luottamuksellisten ihmissuhteiden vähäisyytenä sekä puutteellisena tukena ja kontrollina. Salmi viittaa artikkelissaan Wrightin ja kollegoiden 2001 tekemään tutkimukseen, jonka mukaan erityisesti nuorten rikollisten kohdalla on nähtävissä vahva yhteys perheen sosiaalisen pääoman ja nuorten rikollisen käyttäytymisen välillä. Tutkimuksen tulosten mukaan perheen sosiaalinen pääoma vähensi rikoskäyttäytymistä ja muutakin asosiaalista käyttäytymistä ja toisaalta taas alhainen sosiaalinen pääoma on yhteydessä korkeampaan rikostasoon. Erityisesti puutteellinen vanhempien tuki oli yhteydessä lisääntyneeseen rikoskäyttäytymisen riskiin, esille nousivat myös perheen taloudellisen tilanteen ja perherakenteen vaikutus: huono taloudellinen tilanne ja muu perhemalli kuin ydinperhe nostivat riskiä. (Salmi 2006, 192; 194-196.)

Salmi pohtii artikkelissaan myös vertaisryhmän merkitystä erityisesti nuorten rikoskäyttäytymisen riskitekijänä. Salmen mukaan tutkijat ovat pyrkineet selvittämään tekeekö seura kaltaisekseen vai hakeutuvatko samankaltaiset henkilöt toistensa seuraan, koska tutkimusten valossa kiistatonta on se, että rikollisessa kaveripiirissä viihtyvä nuori tekee todennäköisesti itsekin rikoksia. Salmi viittaa Thornberryn ym. (1994) havaintoon, että molemmat edellä mainitut elementit ovat yleensä läsnä: rikoskäyttäytymiseen taipuvalle ihmiselle hakeutuvat toistensa seuraan ja samanaikaisesti tällaiseen ryhmään kuulumisen lisää rikollista käyttäytymistä. (Mts., 198.) Itse pohdin tämän asian yhteydessä vankilan merkitystä ja erityisesti sitä, voiko olla niin, että vankila onkin paikka, jossa rikollinen käyttäytyminen lisääntyy, kun samalla pienellä alueella on iso joukko rikollisia.

Lavikkala on pohtinut Farrallin (2002) tutkimuksen pohjalta sosiaalisten tekijöiden merkitystä uusintarikollisuuteen vaikuttavana asiana. Farrall on tutkimuksessaan todennut, että rikollisten sosiaalisten ja henkilökohtaisten olosuhteiden muutokset ovat monissa tapauksissa vahvistaneet muutosmotivaatiota. Farrall on tuloksen pohjalta hahmotellut työskentelymallia, jossa sosiaaliset olosuhteet ja suhteet muihin ihmisiin ovat yhtäaikaista interventioiden kohde

ja väline, jolla muutosta voidaan edistää. McNeill (2009) on lisännyt tähän esitettyyn malliin vielä kolmannen tekijän: asiakkaan kapasiteetin eli tietyt taidot. Sekä McNeill että Farrall korostavat sosiaalisen pääoman lisäämistä, koska muutos voi tapahtua vain käytännön tilaisuuksissa ja mahdollisuuksissa, jotka yleensä edellyttävät sosiaalista pääomaa eli sosiaalisten suhteiden ja verkostojen resurssia. McNeillin mukaan korkean rikollisuuden yhteisöissä sosiaalista pääomaa on vähän ja rikollisuuteen kiinnittyneiden sosiaalinen pääoma ei yleensä ole ainakaan laillista. Kun siteet perheeseen, sukuun ja ystäviin ovat vahingoittuneet, turvautuvat rikolliset usein laittomiin verkostoihin. McNeill korostaakin, että desistanssin tukeminen vaatii auttamista sosiaalisen pääoman vahvistamisessa, esimerkiksi paikkaamalla suhteita perheenjäseniin. (Lavikka-la 2011, 102-103.)

Anna-Maija Castrén kirjoittaa artikkelissaan Verkostot voimavarana, että perheenjäsenistä, sukulaisista, ystävistä, tuttavista, naapureista ja työtovereista koostuvat verkostot ovat ihmistä ympäröiviä henkilöityneitä voimavaroja eli resursseja. (Castrén 2005, 147.) Samassa teoksessa Heikki Lehtonen ja Juha Kääriäinen viittaavat omassa artikkelissaan Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet muun muassa Robert Putnamin esiin nostamaan määritelmään, jonka mukaan sosiaaliset verkostot luovat pohjan sosiaaliselle vuorovaikutukselle, joka tuottaa luottamusta, vastavuoroisuutta, korostavia normidotuksia ja yhteistoimintaa. Sosiaalinen pääoma voidaan vakiintuneiden keskustelujen perusteella jakaa kolmeen ryhmään:

A sitova sosiaalinen pääoma (vahvat siteet perheenjäsenten välillä, tiukat uskonnolliset/etniset ryhmät)

B yhdistävä sosiaalinen pääoma (heikompia sidoksia, tarjoavat mahdollisuuden vuorovaikutukselle)

C yhteen liittävä sosiaalinen pääoma (valtaa pitävien ja kansalaisten välillä, palveluntuottaja-asiakas) (Lehtonen & Kääriäinen 2005, 293-296.)

Yhteisö voi olla yksilölle paitsi voimavarojen ja sosiaalisen pääoman lähde myös tukahduttava yhteenliittymä. Joskus yksilön hyvinvointi tai terveydentila on uhattuna yhteisöllisten normien tai vaikutteiden seurauksena, esimerkiksi päihteidenkäyttöä suosivaan elämäntapaan kannustava yhteisö voi olla riski sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Roivainen, Nylund, Korkiamäki ja Raitakari nostavat esille McCarthy & Haganin (1995) ajatuksen siitä, että nämä ulkopuolisten näkökulmasta haitallisina näyttäytyvät yhteisöt saattavat kuitenkin tuottaa jäsenilleen arjessa selviytymisen kannalta tarpeellisia voimavaroja. (Roivainen, Nylund, Korkiamäki & Raitakari 2008, 11;15.)

4.2.3 Suojaavat tekijät SAPROF-mallissa

Hollantilainen tutkija Michiel de Vries Robbé mainitsee väitöskirjassaan, että on kaksi merkittävää tekijää uusintarikollisuuden ehkäisemisessä: riskitekijöiden vähentäminen ja suojaavien tekijöiden lisääminen. De Vries Robbén tutkimuksen kohderyhmän muodostivat oikeuspsykiatriset potilaat, jotka olivat syyllistyneet väkivalta- tai seksuaalirikoksiin. De Vries Robbé pyrki selvittämään miten arvioida sitä, onko rikoksen uusimisriski laskenut riittävästi ja onko näiden tuomittujen palaaminen takaisin yhteiskuntaan turvallista. (De Vries Robbé 2014, 17.)

De Vries Robbé viittaa Dionin (2013) toteamukseen siitä, että mielenterveyden alalla on jo jonkin aikaa käyty keskustelua suojaavien tekijöiden, erityisesti perheen ja lähiyhteisön, merkityksestä. De Vries Robbé jakaa suojaavat tekijät henkilökohtaisiin, tilannekohtaisiin ja ympäröivään yhteiskuntaan liittyviksi. De Vries Robbén mukaan tutkijoilla ei ole vielä yksimielisyyttä suojaavien tekijöiden tarkasta määritelmästä. (De Vries Robbé 2014, 18.)

De Vries Robbén tutkimuksessa on keskitytty Hollannissa kehitetyn SAPROF-menetelmän käyttökelpoisuuden tutkimiseen oikeuspsykiatristen potilaiden kanssa. SAPROF on lyhenne sanoista the Structured Assessment of Protective

Factors for violence risk. Hollannissa vuonna 2007 kehitetty SAPROF-menetelmä on laadittu suojaavien tekijöiden arviointimenetelmäksi nimenomaan oikeuspsykiatristen seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneiden potilaiden uusimisriskiä arvioitaessa. SAPROF-arvioinnin kehittivät Van der Hoeven Klinik:n työntekijät De Vries Robben ohella Vivienne de Vogel ja Jeantine Stam. SAPROF-arvioinnissa keskitytään kolmen eri osa-alueen arviointiin: sisäisten tekijöiden, ulkoisten tekijöiden ja motivaation tutkimiseen. Ulkoisia tekijöitä arvioitaessa kannattelevan ja ei-rikosmyönteisin ystäväpiirin merkitys nousee myös esille. SAPROF-menetelmä on kehitetty käytettäväksi psykiatrisen hoidon, vankeuden tai valvonnan aikana. SAPROF-menetelmä on nykyään käytössä monissa Euroopan maissa, mutta Suomessa mallia ei ainakaan laajemmin ole otettu käyttöön. SAPROF-menetelmä on saanut inspiraatiota positiivisesta psykologiasta, mutta menetelmän kehittäjien mukaan myönteisten tekijöiden näkeminen rikoksilta suojaavina tekijöinä ei ole vielä kovinkaan yleistä. SAPROF-menetelmässä suojaavat tekijät voidaan jakaa kahteen luokkaan: avaintekijöihin ja tavoitetekijöihin. Avaintekijät ovat suojaavia tekijöitä, joilla on suuri merkitys arviointiajankohtana ja tavoitetekijät ovat potentiaalisia suojaavia tekijöitä. (Saprof-tutkimuksen internetsivu.)

SAPROF-taulukko (De Vries Robbé 2014, 30).

Suojaava tekijä	avaintekijä	tavoitetekijä	odotettu muutos hoidon aikana
Sisäiset tekijät			
älykkyys	kyllä	ei	staattinen eli pysyvä
turvallinen kiintymyssuhde lapsuudessa	kyllä	ei	staattinen
empatia	kyllä	kyllä	dynaaminen eli muuttuva
selviytyminen	kyllä	kyllä	dynaaminen
itsekontrolli	kyllä	kyllä	dynaaminen
Ulkoiset tekijät			
työ	kyllä	kyllä	dynaaminen
vapaa-aika	kyllä	kyllä	dynaaminen
taloudellinen tilanne	kyllä	kyllä	dynaaminen
hoitomotivaatio	kyllä	kyllä	dynaaminen
suhtautuminen viranomaisiin	kyllä	kyllä	dynaaminen
elämän päämäärät	kyllä	kyllä	dynaaminen
lääkitys	kyllä	kyllä	dynaaminen
Ympäristötekijät			
sosiaalinen verkosto	kyllä	kyllä	dynaaminen
intiimi suhde (parisuhde)	kyllä	kyllä	dynaaminen
ammattiapu	kyllä	kyllä	dynaaminen, tilannesidonnainen
elinolosuhteet	kyllä	kyllä	dynaaminen, tilannesidonnainen
ulkoinen ohjaus	kyllä	kyllä	dynaaminen, tilannesidonnainen

De Vries Robbé toteaa, että SAPROF-menetelmä on käyttökelpoinen monenlaisissa tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa työskenneltäessä. De Vries Robbé toteaa lisäksi, että suojaavien tekijöiden lisääntyminen hoidon aikana vähensi väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. De Vries Robbén mukaan suojaavat tekijät ja riskitekijät eivät aina ole toistensa vastakohtia, mutta kiinnitettäessä huomiota yksilön sosiaaliseen verkostoon voidaan katsoa, että puutteellinen sosiaalinen tuki ja sosiaalinen tukiverkosto toimivat vastakkaisesti. (De Vries Robbé 2014, 146-148.)

Mielestäni SAPROF-taulukossa on esitetty selkeästi suojaavien tekijöiden jaottelua ja menetelmä olisi käyttökelpoinen jos vankien kanssa työskentelyä haluttaisiin painottaa suomalaisessa vankeinhoidossa yhä enemmän suojaavien tekijöiden antamien voimavarojen hyödyntämisen suuntaan. Tässä tutkimuksessa on keskitytty tarkastelemaan erityisesti ulkoisten ja ympäristötekijöiden merkitystä.

4.3 Palveluohjaus ja verkostoyhteistyö

Sanna-Liisa Liikanen toteaa, että palvelujärjestelmä ja sitä koskevat lait ja ohjeet muodostavat monimutkaisen kokonaisuuden. Haastavassa elämäntilanteessa oleva ihminen kaipaa tukea oikeiden palveluiden löytämiseen ja hankkimiseen sekä omien oikeuksiensa ajamiseen. Palveluohjaus on käytetty työmenetelmä tai laajemmin ajateltuna työtapaa, jota käytetään erityisesti aikuisten parissa tehtävässä työssä. Liikanen nostaa artikkelissaan esille Blomgrenin (2005) toteamuksen, että palveluohjausta tarvitaan erityisesti elämän muutostilanteissa ja siirtymävaiheissa. Siirtymävaiheen palveluohjaukseen Liikanen määrittelee kuuluvaksi arjessa tapahtuvan muutoksen valmistelun ja tarvittavien palveluiden ja tukiverkostojen järjestämisen. (Liikanen 2015, 43-44; 51.) Vankilasta vapauteen siirtyminen on yksilölle suuri muutostilanne ja aiheuttaa käytännön pulmien lisäksi yleensä myös epävarmuutta ja hämmennystä.

Kaija Hännisen mukaan palveluohjausta on ryhdytty kehittämään Suomessa viime vuosikymmeninä osaltaan sen takia, että ihmisten luontaiset sosiaaliset verkostot ovat heikentyneet. Myös palvelujärjestelmän muutos asiakaslähtöisempään suuntaan on vauhdittanut palveluohjauksen kehittymistä. Palveluohjauksen avulla yritetään koota keskitetysti asiakkaan yksilölliseen tilanteeseen tarvittavia tukimuotoja, koska monivaiheisesti kehittynyt suomalainen palvelujärjestelmä on hajanainen ja monitahoinen. (Hänninen 2007, 11-12.)

Jo 2004 Vappu Karjalainen on nostanut esille ajatuksen, että sosiaalinen näkökulma kuntoutukseen tarkoittaa menetelmällisesti palveluohjauksen, dialogisuuden ja verkostotyön työtapojen omaksumista. Sosiaalisesta näkökulmasta kuntoutus nähdään myös yksilöllisenä ja kontekstisidonnaisena tapahtumana. Kuntoutusta luonnehtii modernisoituneen yhteiskunnan monimuotoisuus ja jatkuva muuntuvuus. (Karjalainen 2004, 21-24.)

Eija Heine on todennut kartoitustyössään, että työskentely lainrikkojen kanssa eriytyy monen eri sektorin toiminnaksi ja usein laaja-alainen verkostotyö on tarpeen. Palvelujen jakautumisessa eri sektoreille on kyse verkostotyön prosessien sujuvuudesta ja asiakastason tiedon saamisesta, jotta rakenteellisia muutoksia ja toiminnan ohjaamista voisi tehdä mahdollisimman hyvin. (Heine 2004, 16.)

Raino Lavikkala paneutuu artikkelissaan palveluohjaukseen työmuotona rikosseuraamusasiakkaiden kanssa. Palveluohjauksoikeilujen myötä on havaittu, että suhde yhteen kokonaisuudesta selvillä olevaan työntekijään on vaikuttavuuden kannalta tärkeää. Asiakkaat ovat olleet tyytyväisiä erityisesti ”yhden luukun” toimintaan, jossa asiakkaan ja työntekijän suhde on muodostunut luottamukselliseksi ja vastavuoroiseksi. Palveluohjauksella on yhtymäkohtia Euroopassa vallalla olevaan asiakkuuden kokonaishallinta –ajatukseseen. Asiakkuuden kokonaishallintaa on kehitetty erityisesti Englannissa ja Walesissa 2000-luvun alussa ja mallin keskeiset asiat ovat (Burnett ym. 2007): seuraamisen näkeminen yhtenäisenä prosessina, yksilöllisyys työskentelyssä, vastuutyöntekijä, tiimityöskentely ja ydintoiminnan prosessia tukevat organisaation tukitoimet. (Lavikkala 2011, 109-110.)

Myös Sampo Järvelä toteaa, että osallisuus tuottaa hyvinvointia ja mahdollisuus olla osallisena ja mukana itselle merkittävien asioiden käsittelyssä ja yhteisöön kuulumisen ovat ratkaisevia asioita ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Järvelän mukaan osallisuutta tukevia, kokonaisvaltaisia palvelumuotoja tulisi kehittää entistä enemmän. (Järvelä 2011, 238-239.)

Palveluohjaus työmuotona sopii vankien kanssa tehtävään työhön mielestäni erittäin hyvin, koska vangeilla on usein ongelmia monilla elämän osa-alueilla. Elämää on saattanut jopa vuosikymmenten ajan kuulua päihteet, rikolliset teot, asunnottomuus ja muut arkista selviytymistä ja sosiaalista toimintakykyä heikentävät asiat. Tällaisessa tilanteessa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisen tarkasteleminen ja tuen räätälöinti eri tahojen yhteistyönä on ensiarvoisen tärkeää.

5 Aiempia tutkimuksia

Tässä luvussa esittelen lyhyesti suomalaisia tutkimuksia viime vuosilta. Tutkimusten aihepiiri liittyy uusintarikollisuuteen, yhteiskuntaan palaamiseen, vapautumiseen ja verkostojen merkitykseen.

Sasu Tyni on tehnyt 2015 väitöskirjan ”Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita?”. Väitöskirjan pohjana olleen hankkeen yhtenä tavoitteena oli saada tutkimustietoa vankien uusintarikollisuuteen liittyvistä tekijöistä. Väitöskirjatutkimuksen tarkastelun kohteena ovat Tynin määrittelemät aidot rikoksen uusijat eli tuomion jälkeen uuden rikoksen tehneet ja vankilaan palanneet rikolliset (Tyni 2015, 6.)

Tyni toteaa, että Rikosseuraamuslaitoksen toimintaan lasketaan osana sosiaalinen kuntoutus, jonka tarkoituksena sinänsä ei ole uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Tynin mukaan sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on ylläpitää ja lisätä vangin arkielämän taitoja ja sosiaalisia valmiuksia. (Mts., 18.) Mielestäni nämä mainitut asiat ovat kuitenkin tärkeitä asioita uusintarikollisuudelta suojaavia tekijöitä mietittäessä ja ovat olennaisia asioita takaisin yhteiskuntaan kiinnittymisprosessissa. Tässä tutkimuksessa olen nostanut esille vankien ääntä, heidän mielipiteitään yhteiskuntaan takaisinpalamiseen liittyvistä asioista.

Tynin mukaan uusimisriskiä on tärkeää arvioida, mutta vielä oleellisempaa on löytää vangin uusimisriskiin vaikuttavat yksilölliset kriminogeeniset suojaavat tekijät ja riskitekijät. Näihin kriminogeenisiin tekijöihin vaikuttamalla pyritään rangaistusaikana alentamaan vangin uusimisriskiä. Tynin mukaan yksilötasoisia riskien arviointi menetelmiä tulisi kehittää, erityisesti suojaavien tekijöiden arviointia tulisi tehostaa. (Mts., 74; 84.)

Tuula Sanaksenaho on omassa ylemmän AMK:n opinnäytetyössään (2012) tutkinut ja kehittänyt vapautumisprosessia suljetusta vankilasta vapautumisen

tueksi. Tutkimuskysymyksinä hänen työssään on ollut muun muassa se, miten vapauttamissuunnitelmaa hyödyntämällä voidaan parantaa vangin paluuta takaisin yhteiskuntaan ja miten yhteistyötä siviiliviranomaisten, perheen ja läheisten kanssa voidaan kehittää. (Sanaksenaho 2012, 7.)

Annika Muhonen on gradussaan todennut, että erityisesti vapautumisvaiheessa olisi tärkeää, että vankilasta vapautuvan lähellä olisi ihminen, joka rohkaisisi jatkamaan eteenpäin. Usein vapautunutta tukee oma perhe, mutta aina perhettä ei ole tai tuki on riittämätöntä. Näissä tilanteissa perheen ulkopuolinen tukihenkilö, usein entinen vanki itsekin, voi olla ensiarvoisen tärkeässä asemassa. (Muhonen 2011, 47.)

Muhosen mukaan muutoksen vaatima toimenpide voi olla koko entisen, rikollisen, kaveripiirin hylkääminen. Tällaisen tutun sosiaalisen verkoston hylkääminen voi aiheuttaa vapautuvalle vangille kriisin, koska identiteetti tulee rakentaa monelta osin uudelleen, vanhan rikollisen roolin tilalle on omaksuttava toisenlainen rooli. Tässä sekundäärisosiaalisaatiossa perheellä ja kodilla on merkittävä rooli, vapautuva vanki voi vahvistaa rooliaan puolisona ja isänä rikollisen roolin sijaan. (Mts., 52.)

Elli Valle on pro gradu- tutkielmassaan tutkinut vankien integroitumista takaisin yhteiskuntaan. Tutkimus on tehty narratiivisella menetelmällä, Valle on kerännyt vankeusrangaistusta suorittaneiden miesten tarinoita onnistuneesta yhteiskuntaan integroitumisesta. Valle on suunnannut huomionsa erityisesti vankeusrangaistuksen seurauksena syntyneisiin haasteisiin rikoksettomaan elämään ja yleisesti hyväksytyjen sosiaalisten verkostojen jäsenyyteen palaamisessa. (Valle 2014, 2.)

Valle on nostanut esille Marunan ym. määritelmän vankien yhteiskuntaan integroitumisesta. Marunan, Immarigeonin ja LeBelin mukaan vankien integroituminen yhteiskuntaan voidaan määritellä tapahtumaksi tai prosessiksi. Integroituminen on laajemman määritelmän mukaan prosessi, joka alkaa jo ennen vapautumista ja jatkuu pitkään vapautumisen jälkeenkin. Prosessiin kuuluu

tukitoimia, kuten kuntoutusta ja hoitoa. Integroitumiseen voidaan katsoa kuuluvan kaikki se toiminta, jolla tähdätään rikoksenuusimisen ehkäisyyn ja julkinen kiinnostus integraatiota kohtaan perustuukin siitä saatavaan pitkäaikaiseen hyötyyn. (Mts., 15; Maruna, Immarigeon & LeBel 2004, 5.)

Tutkimuksensa tulososiossa Valle toteaa, että kertomuksista nousi esille perhe-elämä, jossa haasteita aiheuttivat tasapainoilu oman vapauden ja perhe-suhteiden välillä, poissaolo kotoa töiden vuoksi ja päihteidenkäyttö. Tarinoista kävi ilmi, että rikoksenteon alettua kertojien pyrkimys ei ollut kohti yhteiskunnassa ihannoitua perhe-elämän ja työnteon mallia ja näin ollen tavoite rikoksettomasta elämäntavasta ei vastaa kertojien omaa tavoitetta. Valle toteaa, että oman arvomaailman sopiminen yhteen yhteiskunnan arvojen kanssa on olennainen tekijä, jotta integroituminen takaisin yhteiskunnan jäseneksi on yksilölle mielekästä. (Mts., 63-64.)

Tekemäni tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia aiempien tutkimustulosten kanssa. Tässä tutkimuksessa suojaaviin tekijöihin kiinnitettiin erityistä huomiota. Kuten Sasu Tyni on omassa työssään todennut, tulisi kriminogeenisiin tekijöihin vaikuttamalla pyrkiä alentamaan vangin uusimisriskiä. Annika Muhonen on tullut tutkimuksessaan samankaltaiseen tulokseen kuin minäkin, että vangin rikosmyönteisellä kaveripiirillä on todella suuri uusimisriskiä lisäävä vaikutus vapautuvalle vangille. Elli Vallen tutkimuksessa huomion painopiste on ollut yhteiskuntaan integroitumisessa ja integroitumisen prosessimainen luonne on hyvin samankaltainen kuin tässä tutkimuksessa vankien vastausten perusteella muodostunut kokonaiskuva.

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi kirjoittavat, että perinteisesti määrällinen ja laadullinen tutkimusmenetelmä on kuvattu vastakkainasetteluna, mutta toisaalta näitä tutkimusmenetelmiä voidaan myös yhdistellä. Laadullista tutkimusta eli kvalitatiivista tutkimusta voisi kuvailla ymmärtäväksi tutkimukseksi ja määrällistä eli kvantitatiivista tutkimusta puolestaan selittäväksi tutkimukseksi. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä yleistykseen vaan kuvaamaan jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään jotakin toimintaa ja antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Siksi onkin tärkeää, että henkilöt, joilta aineistoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä paljon tai heillä on omakohtaista kokemusta asiasta. Kirjoittajat muistuttavat, että laadullista tutkimusta tehtäessä on perusteltua erikseen määrittää mitä on tekemässä, koska laadullinen tutkimus on ikään kuin kattokäsite monen tyyllisille tutkimuksille. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 65-67; 85.) Tämä tutkimus on tehty laadullisen tutkimuksen otsikon alla, tosin mukana on käytetty joitakin määrällisen tutkimuksen menetelmiä erityisesti kyselyvastausten yhteenvedossa.

Ojasalo, Moilanen & Ritalahti kirjoittavat kirjassaan, että kehittämistyössä monenlainen, erilaisista taidoista ja tiedoista koostuva menetelmäosaaminen on tärkeää. Kehittämistehtävän rajaamisessa on hallittava keskeiset käsitteet ja tunnettava aiheeseen liittyvä jo olemassa oleva tieto. Innovatiivisuudesta on tullut nopeasti muuttuvissa toimintaympäristöissä merkittävä kilpailutekijä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 11-12.)

Tutkimuksellinen kehittäminen asemoituu keskivaiheille akselilla, jossa toisessa päässä on tieteellinen tutkimus ja toisessa arkiajatteluun perustuva kehittäminen. Kehittämistoiminnassa ei vain kuvailla asioita, vaan siinä etsitään parempia vaihtoehtoja ja viedään asioita käytännössä eteenpäin. Tutkimuksellista kehittämistä ohjaa ensisijassa käytännölliset tavoitteet, joihin haetaan tukea teoriasta. Tutkimuksellinen kehittämistyö on muun muassa ihmisten välistä vuorovaikutusta, kysymysten muotoilua, muutoksen hakemista, tiedon

tuottamista, uusien yhteistyösuhteiden rakentamista ja epävarmuuden kohtaamista.(Mts., 17; 19-21.)

Tutkimuksellisuudella voidaan perustella kehittämistoiminnan tuloksia. Tutkimuksellisuus ilmenee siten, että kehittäminen etenee järjestelmällisesti, analyttisesti ja kriittisesti ja tuotettu tieto ja omat ratkaisut rakentuvat jo olemassa olevan tiedon päälle. Teoriapainotteinen tieto ja käytäntö käyvät vuoropuhelua ja tietoperustan osoittaminen on tutkimuksellisessa kehittämisessä tärkeää. (Mts., 21-22.)

Tämä opinnäytetyönä tehty tutkimus asettuu kehittämistoiminnan alkuvaiheeseen, jossa kokemusasiantuntijoilta on kerätty tietoa. Tietoa analysoimalla on päädytty johtopäätöksiin ja kehittämisehdotuksiin. Tämä tutkimus on käytäntöön vietävän kehittämisen pohjana.

6.1 Taustaa ja alkukartoituksen tutkimuskysymykset

Tutkimus sai alkunsa aloittaessani erityisohjaajan työn Vilppulan vankilassa maaliskuussa 2015. Työnkuvaani kuuluu oleellisena osana vapautumisen valmistelu. Kunnallisen sosiaalityön puolelta tulleen ja erityisesti lastensuojelutyötä pitkään tehneenä havaitsin, että sektoreita ylittävää yhteistyötä tehdään vapautuvien vankien kohdalla vielä verraten vähän. Olen tottunut työskentelemään myös tiiviisti lähiverkostoa huomioiden ja etsimään kriisissä olevaa ihmistä tukevia rakenteita hänen omasta lähipiiristään. Alustavan kartoituksen perusteella en löytänyt tutkimustietoa suoraan siitä, millainen merkitys sosiaaliselle verkostolla on vapautuvalle vangille erityisesti yhteiskuntaan kiinnittymisen ja uusintarikollisuuden kannalta. Rajasin tietoisesti tästä työstä pois vankilan perhetyön, koska se on oma erillinen osa-alueensa.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat prosessin varrella:

1 Millainen merkitys sosiaalisella verkostolla on vapautumisvaiheessa takaisin yhteiskuntaan kiinnittymisprosessissa ja uusintarikollisuuteen vaikuttavana asiana?

2 Mitä vankien omasta mielestä pitäisi tehdä toisin tai tehostetummin, jotta rikollisuudesta irtautuminen onnistuisi?

3 Mitkä ovat uusintarikollisuudelta suojaavia tekijöitä ja riskitekijöitä vankien itsensä mielestä ja mitkä tekijät kiinnittävät takaisin yhteiskuntaan?

6.2 Tutkimuksen eteneminen

Kehittämistutkimuksen etenemistä voidaan kuvata esimerkiksi alla olevalla lineaarisella mallilla. (Rantanen & Toikko 2009, 64.) Kehittämistutkimuksen kuvaamisen malli sopii myös tämän tutkimuksen etenemisen kuvaamiseen.

Kuvio 1. Tutkimuksen eteneminen, lineaarinen malli

Oma tutkimusprosessini eteni seuraavasti:

1. Tavoitteen määrittely

- alustava tavoite, joka täsmentyi matkan varrella
- tiedonhankintaa, tehtyihin tutkimuksiin tutustumista
- tutkimusmenetelmien valinta
- aihe-ehdotuksen hyväksyttäminen

2. Suunnittelu

- prosessin suunnittelu
- aivoriihi-työskentely
- aikatauluttaminen
- tutkimussuunnitelman tekeminen
- tutkimusluvan hakeminen ja päätös tutkimusluvasta

3. Toteutus

- kysely ja sen tulosten pohjalta haastattelurunko
- haastattelut ja niiden litterointi
- tulosten analyysi
- tulosten peilaaminen teoriaan

4. Päättäminen ja arviointi

- opinnäytetyön kirjoittaminen lopulliseen muotoonsa
- tulosten ja tutkimuksen arviointi, opinnäytetyön esittäminen

Tässä tutkimuksessa oli tarkoitus saada tietoa verkostojen merkityksestä vapautuville vangeille ja pyrkiä löytämään uusintarikollisuudelta suojaavia tekijöitä vankien itsensä esiin nostamina. Opinnäytetyön aihe täsmentyi vangeille tehtävän kyselyn ja kuntoutustyöryhmän kanssa tehdyn aivoriihi-työskentelyn myötä. Tarkoitukseni oli tehdä vähintään toista vankeuskauttaan nyt suorittaville vangeille nimetön alkukartoituskysely lomakkeella, jossa kartoitin pääsääntöisesti monivalintakysymyksillä lyhyesti omien sosiaalisten verkostojen sekä viranomaisverkostojen merkitystä viimeisen vapautumisen ajankohtana. Kysyin myös vapauttamissuunnitelman käytöstä aiempien tuomioiden aikana. Kyselyn tuloksia analysoimalla rakensin haastattelurungon yhdeksälle vangille

toteutettuun teemahaastatteluun. Haastattelut tehtyäni litteroin ne sanatarkasti ja analysoinnissa käytin apuna haastattelurungon teemoja.

Menetelmä	Ajankoh- ta	Tavoite / tarkoitus	Analyysitapa
Kirjallisuuteen pe- rehtyminen, aineis- ton haku ja tehtyi- hin tutkimuksiin tutustuminen	kevät ja kesä 2015	Teoriapohjan luo- minen, käsitteiden avaaminen	Olennaisten asioiden löytäminen ja yhdistely tutkimuksen tavoitteen mukaisesti
Aivoriihityöskente- ly	huhtikuu 2015	Kerätä vankilassa työskenteleviltä ammattilaisilta aja- tuksia vapautumi- seen liittyen, poh- jaksi kyselylomak- keen tekemiselle	Vastausten luokittelu ja samojen vastausten laskeminen
Kyselytutkimus lomakekyselynä	kesäkuu 2015	Kerätä materiaalia teemahaastattelun runkoa varten	Monivalintakysymys- ten tulosten yhteenve- to laskemalla samat vastaukset
Teemahaastattelut	heinä- elokuu 2015	Kerätä uusintarikol- lisilta kokemuspe- räistä materiaalia tutkimuskysymys- ten mukaisesti	Aineiston teemoittelu, sisällönanalyysi

Taulukko 1: Aineiston kerääminen ja analyysi

6.2.1 Aivoriihi

Ennen tutkimussuunnitelman laatimista toteutin työpaikallani aivoriihi-työskentelyn 28.4.2015. Yhteisöllisenä ideointimenetelmänä aivoriihi on käytökelpoinen varsinkin silloin, kun halutaan tuottaa uusia ideoita. Aluksi keksitään hyvin vapaasti aiheeseen liittyviä asioita, jotka kirjataan ylös. Vetäjä kirjaa asiat ylös ja niitä pyritään koko ajan yhdistelemään ja kehittämään. Toisessa vaiheessa ideoita tarkastellaan kriittisesti ja voidaan käyttää esimerkiksi 3+ -tekniikkaa, jossa jokainen merkitsee + -merkkejä mielestään parhaiden ja toteuttamiskelpoisimpien ideoiden viereen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 44; 145-146.)

Aivoriihi-ideoinnissa oli mukana henkilöstöä koko työyhteisöstä ja se tapahtui hyvin yksinkertaisesti henkilökunnan yhteisen iltapäiväkahvin yhteydessä yllä kuvatun menetelmän mukaisesti (liite 2). Aivoriihen tuloksista nousi selvästi yksi teema ylitse muiden: perheen ja läheissuhteiden merkitys vapautuvalle vangille. Tämä tulos tukee omaa käsitystäni perheen merkityksestä vapautuvalle vangille.

6.2.2 Lomakekysely

Kehittämistyössä kysely sopii hyvin lähtötilanteen selvittämiseen ja prosessin lopussa tulosten arviointiin. Kyselyssä kysytään yleensä isommalta joukolta samalla tavoin asioita, paperisella tai sähköisellä lomakkeella. Kysely on suunniteltava hyvin:

- ensin määritellään, mitä tietoa halutaan
- ennen kyselyn toteuttamista suunnitellaan analysointi
- määritetään mitattavat muuttujat
- kysymykset yksiselitteisiä
- määritettävä perusjoukko ja otos, jotta voidaan tehdä johtopäätöksiä ja pohtia yleistettävyyttä
- luotettavuuden arviointi

kyselyn heikkoudet:

- pinnallisuus
- ei voi tietää miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet

Kyselyä tehtäessä on oltava riittävästi aiempaa tietoa tutkittavasta aiheesta, jotta kysely osataan laatia hyvin. Lomakkeen selkeä ulkoasu ja pituus ovat tärkeitä tekijöitä, samoin mahdollisimman tarkat ja lyhyet kysymykset. Monivalintavaihtoehdot ovat parempi vaihtoehto kuin ”samaa mieltä/eri mieltä”. Lomake on hyvä aloittaa helpoilla kysymyksillä. Saatekirje on tärkeä lisä kyselytutkimukseen osallistumisen kannalta, koska siitä selviää vastaajalle, mistä on kyse ja sen perusteella vastaaja päättää osallistuuko hän kyselyyn vai ei. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 41; 108; 115-117.)

Tässä tutkimuksessa kysely (liite 4) osoitettiin vähintään toista vankilatuomioon suorittaville vangeille. Tässä yhteydessä otantajoukkoon kuuluivat siis kaikki, jotka kyselyn ajankohtana suorittivat vähintään toista vankilakautta Vilppulan vankilassa, sillä ei ollut merkitystä, milloin rikokset oli tehty eli oliko kyseessä ns. aito uusiminen eli että rikos on tehty edellisen vapautumisen jälkeen vai vankilaan palaaminen suorittamaan tuomiota vanhemmasta rikoksesta.

Kysymykset pyrin laatimaan yksiselitteisiksi ja helposti vastattaviksi. Kysely oli tarkoituskin pitää suhteellisen lyhyenä, jotta motivaatio vastaamiseen säilyisi. Kyselylomakkeen testasin ennen jakamista yhdellä vangilla, joka kertoi, että kysymykset olivat selkeitä ja helposti vastattavia.

Kyselylomakkeet jaoin saatekirjeen (liite 3) kera vankien postilokeroihin 10.6.2015 ja vastausaikaa oli 17.6. saakka. Kyselyille oli valvomossa palautuslaatikko. Kyselyn yhteydessä oli myös keltainen lappu, jolla sai ilmoittaa halukkuudesta osallistua tutkimuksen tiimoilta haastatteluun. Kriteerit täytäviä uusintarikollisia Vilppulan vankilassa oli kyselyiden jakopäivänä 31 – kaikkineen vahvuus tuona päivänä oli 64 vankia. Kyselyä ei jaettu valvotussa

koevapaudessa oleville vangeille. Vastaamisajan lähestyessä loppuaan havaitsin, että kyselyvastauksia oli vain muutama ja tästä syystä jaoin vielä muistutuksen kyselyyn osallistumisesta samoille vangeille, joille kyselylomakkeetkin oli jaettu.

6.2.3 Kyselyn tulokset

Kyselyn palautti määräaikaan mennessä 10 vankia eli noin 32 prosenttia ja haastatteluun ilmoittautui kolme vankia. Vastausprosentti jäi melko alhaiseksi, mutta koska tutkimuksessani kyselyn tulosten rooli oli lähinnä teemahaastattelurungon rakentaminen, en katsonut alhaisen vastaamisprosentin haittaavan tutkimuksen toteuttamista. Alhaiseen vastausprosenttiin saattoi vaikuttaa myös se, että vangeilta oli kysytty vankeuteen liittyviä asioita lomakekyselyllä juuri edellisellä viikolla. Tämä asia tuli tietooni vasta elokuussa; olin ollut juuri tuon viikon lomalla. Yhden vangin kanssa kyselyyn vastaamisesta keskusteltaessa vanki sanoi mielipiteenään, että kyselyyn vastaamisen olisi pitänyt olla pakollista. Kerroin hänelle, etten voi tutkijan roolissani pakottaa heitä vastaamaan ja olisi eettisesti väärin käyttää omaa virka-asemaani ja sieltä käsinkään pakottaa vastaajia kyselyn täyttämiseen.

Kyselyyn vastanneista kahdeksan vankia oli 25-44 –vuotiaita ja kaksi vankia 45-54 –vuotiaita. Vankilakertaisuus vaihteli välillä 2-13 (eli monesko tuomio nyt menossa). Yhteensä alle vuoden vankilassa oli ollut kaksi vastaajaa, 1-2 vuotta vankeutta oli takana myös kahdella vastaajalla, kolmella vankilavuotia oli kertynyt 2-5, yhdellä 5-8 ja kaksi vastanneista oli viettänyt vankilassa yhteensä yli kahdeksan vuotta.

Mielenkiintoinen kyselytulos nousi esille kysymyksissä neljä ja viisi, joissa kysyttiin vapautumiskertoja suljetusta vankilasta ja avovankilasta ja lisäksi vapautumista valvotun koevapauden kautta. Valvottu koevapaus on ollut vangille mahdollinen vuodesta 2006 lähtien. Kyselyyn vastanneista seitsemän vankia oli vapautunut vuoden 2006 jälkeen ja vain yksi heistä oli vapautunut valvotun

koevapauden kautta. Yhteensä vastaajilla oli kokemus 48 vankilasta vapautumiskerrasta, joista 30 oli tapahtunut suoraan suljetusta vankilasta ja 18 avovankilasta. Tuo yksi koevapaus oli tapahtunut suljetun vankilan alaisuudessa. Rikosseuraamuslaitoksen tilaston mukaan vuonna 2014 valvotun koevapauden kautta rangaistuksen suoritti loppuun 4% suljetuista vankiloista vapautuneita ja 30% avovankiloista vapautuneita (Rikosseuraamuslaitoksen tilastot, Mittaripaketti).

Vangille pitäisi aina ennen vapautumista laatia vapauttamissuunnitelma. Kyselyvastausten perusteella käytäntö on hyvin kirjavaa ja vapauttamissuunnitelmaa ei läheskään aina tehdä. Vain yksi vanki ilmoitti, että hänelle on joka kerta tehty vapauttamissuunnitelma. Kolmelle vangille on suunnitelma tehty joskus, neljälle ei koskaan. Neljä vastaajista ei tiennyt onko vapauttamissuunnitelmaa tehty ja kaksi vangeista ei tiennyt mikä on vapauttamissuunnitelma. Tässä yhteydessä huomioitavaa, että osa vastaajista oli valinnut useamman vastausvaihtoehdon.

Kyselyn toinen osa koski viimeisintä vapautumista ja siihen ajankohtaan liittyneitä tärkeimpiä sosiaalisia suhteita ja viranomaiskontakteja. Mielenkiintoinen, mutta aiempaan tutkimustietoon verrattuna johdonmukainen tutkimustulos nousi esille sosiaalisia suhteita koskevissa vastauksissa: ylivoimaisesti tärkein sosiaalinen kontakti viimeisimmän vapautumisen yhteydessä oli omat vanhemmat tai oma vanhempi. Seuraavaksi tärkeimmäksi nousivat omat sisarukset, sitten ystävät, omat alle 18-vuotiaat lapset ja vasta viidenneksi eniten mainintoja sai puoliso/avopuoliso/seurustelukumppani. Myös omat isovanhemmat ja omat yli 18-vuotiaat lapset mainittiin. Käsitykseni siitä, että vangeista keskimääräistä harvempi on parisuhteessa sai vahvistusta. Myös Tuula Sanaksenaho on tutkinut vapautumiskokemuksia opinnäytetyössään ja toteaa tulosten yhteenvedossa, että kymmenestä haastateltavasta kuudella ei ollut parisuhdetta (Sanaksenaho 2012, 37).

Viranomaisverkostosta tärkeimmäksi kyselyn tulosten pohjalta nousi sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja aikuissosiaalityöstä (7 mainintaa), seuraavaksi eniten viranomaisista kontakteja oli ollut päihdetyöntekijään (3), tukihenkilö ja terveydenhuollon edustaja mainittiin kahdesti, samoin ehdonalaivalvoja ja seurakunnan edustaja kerran.

6.2.4 Teemahaastattelu

Jari Eskola ja Jaana Vastamäki kirjoittavat artikkelissaan, että teemahaastattelu on eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja pitkälti tutkijan ehdoilla. Tässä keskustelussa tutkija pyrkii saamaan haastateltavalta selville tutkimuksen kannalta kiinnostavat asiat. Haastateltava motivoituu haastatteluun yleensä saadakseen tuoda mielipiteensä julki ja kertoakseen omista kokemuksistaan. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet on ennalta määritelty, mutta teemojen läpikäynnin laajuus ja kysymysten tarkka sanamuoto sekä järjestys voivat vaihdella. (Eskola & Vastamäki 2015, 27-29.) Puolistrukturoitu eli teemahaastattelu tarkoittaa haastattelua, jossa on laadittu etukäteen runko, jota käytetään kaikissa haastatteluissa. Teemahaastattelu jättää tilaa vastaajan painotuksille, vastaamista ei voida liikaa ohjailla etukäteen. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 41.)

Haastattelun teemoja mietittäessä yksi keino voi olla aihealueiden nostaminen teorialiedon pohjalta. Eskola ja Vastamäki muistuttavat, että haastattelurunkoa rakennettaessa on tärkeää pitää mielessä tutkimuskysymykset, koska tutkimusongelma sitoo kokonaisuuden yhteen ja oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämiseen. Eskola ja Vastamäki kirjoittavat, että kun haastateltavien kertomukset eivät tuota uutta tietoa, voidaan ajatella, että haastateltavien joukko on ollut tarpeeksi suuri; tällöin puhutaan saturaatiosta eli kylläntymisestä. (Eskola & Vastamäki 2015, 35; 41.)

Tuomen ja Sarajärven mukaan teemahaastattelussa ei voi kysyä mitä tahansa, vaan siinä pyritään löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysy-

mysten mukaisesti eli etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen (Tuomi & Sarajärvi 2009,75).

Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että haastattelun etu on ennen kaikkea joustavuus; kysymykset voidaan toistaa, väärinkäsitykset oikaista ja selventää tarvittaessa sanamuotoa. Lomakekyselyssä, joka täytetään itsenäisesti, ei tällaista mahdollisuutta ole. Haastattelun joustavuus näkyy myös siinä, että kysymysten järjestystä voi vaihdella tilanteen ja tarpeen mukaan. Haastattelun heikkous on se, että se vie paljon aikaa jokaisessa vaiheessaan (toteutus, aineiston litterointi ja analyysi).(Mts., 73-74.)

Tähän tutkimukseen oli pyrkimyksenä löytää haastateltaviksi vapaaehtoisia vankeja. Kyselylomakkeen liitteenä olleella lomakkeella haastatteluun ilmoitautui kolme vankia. Kyselyajankohdan jälkeen Vilppulaan vankilaan saapuneista vangeista haastateltaviksi löytyi vielä kolme vapaaehtoista ja kolme haastateltavaa lupautuivat haastateltaviksi kun asiaa heiltä suullisesti kysyin. Yhteensä haastateltavina oli yhdeksän vankia. Haastateltavista kaikki eivät siis olleet vastaamassa kyselyyn ja tästä syystä kyselyn ja haastattelun tuloksissa on eroavaisuuksia esimerkiksi valvotun koevapauden osalta.

Kysymysten tuloksia analysoituani rakensin teemahaastattelulle rungon.

Teemahaastattelu

1. Taustatiedot
  - a. ikä, monesko tuomio
  - b. koulutus ja työhistoria
  - c. tämän hetkinen tilanne: aviossa, avoliitossa, lapsia?
2. Edellinen vapautuminen
  - a. mistä ja kauanko istuit, mistä vapauduit, suoraan vai koevapaus, suljettu vai avotalo
  - b. elämäntilanne edellisen vapautumisen aikaan
  - c. kuka oli vastassa, kuka kävi katsomassa
  - d. ketkä oli tärkeitä sosiaalisia kontakteja
3. Tukitoimet edellisen vapautumisen aikaan
  - a. tehtiinkö vapauttamissuunnitelma, oliko siitä mitään hyötyä, saitko apua
  - b. mitä tukea/apua sait ja keltä
  - c. mitä olisit tarvinnut
  - d. läheisten saama tuki
  - e. oliko asunto/työ/opinnot
  - f. tehtiinkö verkostoyhteistyötä
4. Mikä meni pieleen?
  - a. päihteet?
  - b. tuomio oli jo odottamassa?
  - c. vanhat kaverit?
  - d. oliko yritystä?
5. Mitä tehdä toisin
  - a. miten hyödyntää tukitahoja ja verkostoa
  - b. mikä kiinnittää yhteiskuntaan
  - c. mikä vähentää riskiä uusintarikollisuuteen
  - d. mitä vankilan työntekijät voisivat tehdä
  - e. mitä itse teet toisin, mikä on muuttunut
  - f. millaiseen tilanteeseen nyt vapaudut

Ennen haastattelun aloittamista jokainen haastateltava allekirjoitti suostumuspaperin (liite 4). Haastattelut etenivät rungon mukaisesti ja olivat kestoltaan puolen tunnin kahden puolen. Nauhoitin jokaisen haastattelun ja litteroin jokaisen haastattelun melko pian haastattelutilanteen jälkeen. Huomasin, että nopealla aikataululla tehty litterointi auttoi muutamassa epäselvässä kohdassa, kun oli vielä itsellä muistissa, mistä oli puhuttu haastateltavan kanssa. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 62 sivua.

Haastattelun analysointi tapahtuu litteroidun tekstin luokittelulla ja peilaamisella teoriaan. Aineistosta pyritään löytämään yhteyksiä ja luokittelemaan asiat jonkin yhteisen piirteen mukaan tai päinvastaisesti poikkeamien mukaan. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 99-100.)

6.3 Aineiston sisällönanalyysi

Teemahaastattelun aineistoa voi litteroinnin jälkeen järjestää teemojen mukaan siten, että jokaisen haastateltavan vastaukset samasta teemasta ryhmitellään samaan. Tämän jälkeen analysoidaan jokaista teemaa erikseen. (Eskola & Vastamäki 2015, 43.)

Tuomi ja Sarajärvi kirjoittavat, että sisällönanalyysia voidaan käyttää analyysimenetelmänä kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Aineiston keräämisen jälkeen on tärkeää rajata aineistosta tutkimuksen kannalta merkityksellinen ja tärkeä osuus. Aineistoa voi luokitella, tyypitellä tai teemoitella. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa yhdistellään käsitteitä ja saadaan näin vastaus tutkimuskysymykseen. Sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91-93; 112.)

Tässä tutkimuksessa haastatteluaineisto nauhoitettiin ja litteroitiin sanatarkasti. Tämän jälkeen kirjoitettu aineisto jaoteltiin kysymysrungon mukaisiin teemoihin. Käytännössä jaottelu tapahtui leikkaamalla litteroidut ja tulostetut haastattelumateriaalit teemojen mukaisiksi suikaleiksi ja nitomalla suikaleet

yhteen. Näistä ”teemanipuista” oli helppoa jäsentää haastattelumateriaalia ja kirjoittaa yhteenvetoa tuloksista. Teemojen otsikoiksi muodostuivat: taustatiedot (ikä, koulutus, työkokemus, perhetilanne), edellinen vapautuminen (milloin, mistä), edellisen vapautumisen aikainen elämäntilanne, edellisellä tuomiolla tärkeät läheiset, vankilan tuki vapautumiseen, vapauttamissuunnitelma. läheisten merkitys, uusintarikollisuuden vähentäminen, yhteiskuntaan takaisin kiinnittyminen, läheisten tukeminen, mikä meni pieleen eli oliko yritystä ja tilanne nyt kun vapautuu.

Tutkimusaineistolle tehtiin sisällönanalyysia pääasiassa teemoittelemalla samaan aihepiiriin kuuluvia vastauksia, yhdistelemällä ja erottelemalla haastattelujen vastauksia. Sisällönanalyysin avulla haastattelumateriaalista muodostui yhtenäinen ja teoriakontekstiin peilautuva kokonaisuus.

6.3.1 Aineiston analyysin yhteenveto

Taustatiedot ja edellinen vapautuminen

Teemahaastatteluun osallistui yhdeksän 23-40 –vuotiasta miesvankia. Kolme vangeista oli nyt toista kertaa vankilassa, kahdella tuomio oli kolmas, kahdella neljäs, yhdellä viides kerta ja yhdellä 13. kerta. Peruskoulun oli suorittanut kaikki haastatellut, neljällä oli peruskoulun jälkeinen ammatillinen koulutus suoritettuna loppuun asti, muilla kesken jääneitä ammattiopintoja. Työhistoriasta haastatelluilta löytyi lähinnä ajallisesti lyhyitä työskentelypätkiä, yksi haastatelluista ei ollut koskaan ollut töissä. Poikkeuksena oli yksi haastateltava, jolla oli noin 15 vuoden työkokemus. Perhetilanne vaihteli haastateltavilla siten, että viisi haastelluista oli haastatteluhetkellä sinkkuja, yksi naimisissa, kaksi avoliitossa ja yksi seurustelusuhteessa. Kahden haastatellun lapset oli sijoitettu haastatellun omille vanhemmille asumaan. Avoliitossa olevilla vankeilla perheeseen kuului kaksi lasta, avoliitossa olevalla ei ollut lapsia. Yksi haastatelluista ilmoitti olevansa lapseton poikamies ja yksi kertoi, että lapset asuvat äitiensä luona.

Haastatelluista kahdeksan oli edellisen kerran vapautunut viimeisen viiden vuoden aikana, yhdellä haastatelluista vapautumisesta oli aikaa yli 10 vuotta. Kaksi vapautui edelliseltä tuomiolta koevapauden kautta ja yksi Silta-valmennuksen kautta. Yhdellä haastatelluista koevapaus oli keskeytynyt rikkomuksen takia vähän ennen tuomion loppuun suorittamista. Muut vapautumiset tapahtuivat suoraan suljetusta vankilasta. Eräs haastatelluista kertoi, että koevapaus tuli nykyisen tuomion aikana aivan uutena asiana hänen tietoonsa, vaikka tuomioita ja vapautumisia oli ollut jo useampia. Edellisen vapautumisen aikaan kuusi haastatelluista oli vapautunut ilman asuntoa; kolme meni äidin luo asumaan, kaksi satunnaisten ystävien luo ja yksi kertoi, että päihdekäyttö ja sekava elämä jatkuivat välittömästi vapautumisen jälkeen eikä hän oikein osannut kertoa, missä konkreettisesti asui.

Ei ollu ketään auttajia ja KRIS:n piti auttaa ja heti kun meni KRIS:n kanssa sitten näitä kaupungin asuntotoimistoja kiertään, niin sanottiin vaan, ettei täältä vapautuville vangeille asuntoja anneta. Se oli vähän niinku leima ottaan heti kun KRIS:n työntekijän kanssa meni sinne, niin heti tiedettiin että oot vapautuva vanki. Se on se KRIS semmonen että, miten sen nyt sanois...sut leimataan heti. (Esko)

Tärkeät sosiaaliset suhteet

Haastatelluista kaikki kertoivat, että omat vanhemmat olivat edellisen tuomion aikaan tärkeimmät ihmiset. Erityisesti mainittiin, että oma äiti on ollut tärkein tuki ja auttaja, tullut tapaamaan ja pitänyt yhteyttä säännöllisesti, ollut vastassa vapautumisen aikaan ja antanut konkreettista apua. Haastattelussa kartoitettiin myös, keitä olivat ne ihmiset, jotka kävivät vankia edellisen tuomion aikana tapaamassa vankilassa. Haastatellut mainitsivat omien vanhempien lisäksi omat lapset ja sisarukset tärkeinä, läheisinä ihmisinä ja tapaajina. Yksi vanki kertoi, ettei halunnut vaivata ketään eikä siksi pyytännyt tapaajia tulemaan. Yhdelle vangeista seurakunnan diakoniatyöntekijä oli ollut tärkeä tuki vapautumisen aikaan.

De Vries Robbén mukaan sosiaalinen verkosto voi toimia uusintarikollisuudelta suojaavana tekijänä monella eri tavalla. 1. Yksilön sosiaalinen verkosto voi antaa turvaa ja vähentää yksilön stressiä. 2. Verkosto voi tukea ei-toivotun käyttäytymisen vähentämisessä (esim. päihteet) 3. Sosiaalinen tuki vähentää suoraan väkivallan riskiä 4. Verkosto voi tukea hoitomotivaation lisäämisessä. (De Vries Robbé 2014,153.) De Vriés Robben ajatus sosiaalisesta verkostosta suojaavana tekijänä tukee tutkimustuloksiani verkoston merkityksestä. Erityisesti haastateltavat näkivät sosiaalisten suhteiden tuovan motivaatiota rikok-
sista irtautumiseen.

Perheen ja erityisesti lasten merkitys muutokseen motivoinnissa nousi esille kuudessa haastattelussa eli kaikkien niiden vankien kohdalla, joilla oli omia lapsia. Elämän suunnan muuttaminen päihteettömään ja rikoksettomaan suuntaan oli kaikilla kuudella hyvällä alulla edellisen vapautumisen aikaan, mutta vanha elämäntyyli vei kuitenkin vielä voiton.

Läheisten merkitys haastatelluille vangeille oli heidän kertomansa mukaan todella suuri. Kahden vangin lapset ovat sijoitettuna ja heillä kummallakin oli suuri toive saada vielä joskus asua lasten kanssa yhdessä. Motivaatiota muutokseen tuntui haastattelun perusteella löytyvän ja kumpikin näistä vangeista näki lastensuojelun tuen tilanteessa hyvänä ja positiivisena asiana.

Tulee mieleen, sen verran omalla kohdalla, että vankila ei pitäis niin vähäpätöisenä juuri tärkeä syy lomia. Ne on tärkeitä vangille, joka pitkään istuu. On se sitten, jos se liittyy vaan perheeseen tai siihen sun omaan sosiaaliseen tukiverkoston, jonka kanssa oot päivittäin tekemisissä, niin niitä pitäis myös kattoo sitä tukemista siihen, eikä vaan vetää linjaa yhtä linjaa, että ei oo tarpeeks pätevää syytä. Se on mun mielestä tosi väärin, koska kukaan ihminen ei täälläkään ole arvioimaan sitä tilannetta, mikä on oikeesti sille vangille tärkeä ja sen perheelle. Kukaan ei pysty sitä arvioimaan millään tavalla. Pitäs aina muistaa, että se on tapauskohtanen, antaa joustoo molempiin suuntiin. (Arto)

Toisaalta yksi vangeista nosti esille myös sen, että läheiset voivat ikään kuin auttaa ylläpitämään rikollista elämäntapaa, koska he eivät tuomitse tai syytä.

Läheiset ei oo kuitenkaan ne ihmiset, jos sä ajaudut väärälle polulle, ne ei sua tuu syyttään. Aika harva ihminen tulee sanoo sulle et ei noin voi tehdä, et jos sä teet virheen ni kyllä se siitä. Täällähän on tämmönen, meilläkin on kasvettu nykyään siihen, että aina pitää vaan taputella päähän ja kyllä se siitä, että ei tuomita ketään mistään. Ni ei se tuu auttaa mitään. Tai vedät sä huumeita tai vedät sä mitä vaan, se johtaa vankilaan ihan varmaan jossain kohtaa, ni ei se auta se taputtelu. Tarjotaan lisää rahaa, että vedä tosta – osta ittelles ruokaa, vaikka se menee tonne (näyttää piikitystä suoneen). (Pasi)

Haastattelussa kysyttiin myös läheisten tuen tarpeesta tai heidän saamastaan tuesta. 7-vuotiaan lapsen isä kertoi, että lastensuojelun perhetyöntekijä on nyt tämän tuomion aikana keskustellut lapsen kanssa vankeuteen liittyvistä asioista. Toisen vangin kaksi alle 10-vuotiaasta lasta olivat osallistuneet Tarinoiden maa –prosessiin, jossa vanhemman vankeutta käydään läpi omaa tarinakirjaa tekemällä vertaisryhmässä. Avio- ja avopuolisot sekä vanhemmat olivat jääneet haastateltujen mukaan ilman tukea, vaikka useampi haastateltu arvioi, että asioista puhuminen ja tuen saaminen olisi tärkeää läheisille.

Kun ei kellään oikeen oo kokemuksia ja sitten ei se oikeen voi, kun se elää vähän parempaa elämää. Tai sen kaverit elää, se ei oikeen voi puhua mun asioista, koska se alentaa taas sen status-ta tai jotenkin, miten mä nyt ainakin kuvittelisin tän asian. Eihän se, on se mulle puhunutkin, että ei hän oikeen voi kellekään puhua. Mutta miksei vois. Se on justiin se, että se elämäntilanne on vähän semmonen. (Pasi)

Vapauttamissuunnitelma

Vapauttamissuunnitelmaa ei haastattelujen perusteella ollut tehty kenellekään haastatelluista vangeista. Toki koevapauteen lähteneelle oli koevapautta suunniteltu yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Kyseinen koevapauteen läh-

tenyt oli myös ainoa, joka kertoi, että vankilasta saamansa tuki ja apu asioiden hoitamiseen oli riittävää. Erityisen pettyneitä haastatellut olivat siihen, että asuntoasioissa ei autettu. Haastatellut kokivat, että he jäivät tyhjän päälle, ei ollut opiskelua, työharjoittelua tai työtä.

No olihan mulla asiat ihan päin helvettiä, oisinhän mä nyt jotain tarvinu apua. Siinä sitä vähän aikaa yritti laittaa asioita järjestykseen, mut ei siitä tullu mitään. (Sami)

Mitä sä ite aattelet, minkälaista tukee tai apuu sä oisit tarvinu? (haastattelija)

Varmaan sen asunnon suhteen ehkä pääsääntöisesti. Turha sitä on mihkään duuniin lähtee, kaverit käyttää aineita ja valvotaan vuorokausia, siin on aika mahdotonta nukkua siin sohvalla. Emmä tiä, asunto nyt oli ehkä kaikist tärkein. Niinku varmaan nyt kun vapaudun, ni pitäs se asunto jostain saada. (Niko)

Mikä meni pieleen?

Haastattelussa kysyttiin, että ”mikä meni pieleen”, miksi edellisen vapautumisen jälkeen tuli uusi vankilatuomio. Kaksi vangeista kertoi, että uusi tuomio oli jo odottamassa ja hermo ei kestänyt sen odottamista, vaikka yritystä oli. Yhden haastateltavan tilanne oli sellainen, että rikosasia oli vielä kesken ja hänen kertomansa mukaan taloudellinen tappio olisi ollut liian suuri, jollei olisi vienyt asiaa päätökseen ja saanut siitä lopulta myös tuomion. Yksi haastatelluista kertoi, että päihteiden himo oli niin suuri, ettei sitä kyennyt vastustamaan ja toisaalta omaan perheeseen kohdistunut uhka sai hänet toimimaan siten, että tuomio tuli. Kaksi vangeista kuvasi tilannetta, että kun joutui siviilissä täysin tyhjän päälle, niin ajautui vanhaan rikolliseen elämäntyyliin takaisin. Yksi vangeista sai elämänsä uusille raiteille ja vankilatuomioiden välillä oli aikaa yli 10 vuotta. Yksi haastatelluista kertoi, että hän on täysin syytön siihen tekkoon, mistä hän on tuomion saanut, että sikäli mikään ei mennyt muuten pieleen, paitsi että seura oli väärää.

Nii, vitutti. Joo mä oon aina kun mä päihteitä vedän, ni musta tulee vähän sellanen aggressiivinen. (Mika)

Sillon mä olin käyttäny aineita aika paljonkin (90-luvun lopussa). Äiti asu pienellä paikkakunnalla, pois kaupungista, mä muutin sinne vähäks aikaa ja tapasin siellä tän vanhimman lapsen äitin ja sitte jäin sen kanssa sinne, muutin sen kanssa sitten yhteen kuu-kauden päästä ja menin töihin. Sitte se kestitkin näin kauan. (Vesa)

Yhteiskuntaan kiinnittyminen

Haastatellut nostivat ehdottomasti tärkeimmäksi asiaksi siviilielämään palatessa sen, että asunto pitäisi olla. Seuraavaksi tärkeimpinä pidettiin päihteettömyyttä sekä työtä tai opintoja. Nykyiseltä tuomiolta kaikki yhdeksän haastateltua aikovat vapautua koevapauden kautta.

Se on se koevapaus, on mulle ihan ehoton. Se on pakko ottaa. Saa siihen sen seurannan joksiki aikaa, se on se totutteleminen siihen elämään, tietää et se on se seuranta. (Sami)

Viimeks lähettiin takki auki tuomiolta, tässä on tulos. Haluun kaiken mahdollisen avun siihen, että pystyn käsittellee selvin päin niitä ongelmia, jotka voi aiheuttaa sen retkahtamisen. (Arto)

Haastateltavien mielestä verkoston tulee olla sellainen, joka tukee rikoksetonta elämää, vanhoista kavereista olivat kaikki haastatteluun osallistuneet jo luopuneet omasta halustaan. Uusintarikollisuuden vähentämisessä päihteiden ja kaveripiirin merkitys nousi suureksi. Kaikki haastatelluista mainitsivat myös järkevän tekemisen.

Pois vanhasta kaveripiiristä kokonaan ja ihan toiset ajatukset päähän. Mä oon ainakin nähny niin paljon näitä seiniä, että rupee riittää. En oo viittä vuottakaan ollu ja tuntuu, että aivan ikuisuuden istunu. Keksiä tekemistä, töitä, koulua. Normaalia elämää, muuta-kin kuin vaan pyöriä jossain kaupungilla tekemättä mitään. Sitä tekemistä pitää keksiä. (Esko)

Tietenkin sillä on merkitystä, jos se kaveripiiri on sama, niin aika monet on sanonut, että kun menee siihen kaveripiiriin, niin se on

puoli vuotta maksimissaan kun on takasin vankilassa ja aika moni vaihtaa paikkakuntaa ihan sen vuoksi. Omalla kohdalla vaihdoin nimenkin ja paikkakuntakin vaihtui.(Jani)

Vankilan tuki vapautumiseen

Haastatellut toivoivat, että vankila-aikana jo tuettaisiin aiempaa enemmän vapautumiseen liittyvissä asioissa ja järjesteltäisiin asioita kuntoon siviiliin paluuta varten. Haastatellut toivoivat tukea konkreettisten asioiden hoitamiseen, kuten asunnonhakuun, toimeentulon selvittämiseen, pankkiasiointiin ja myös siviilisuhteiden ylläpitoon entistä paremmin. Yksi vanki nosti esille sen, että vankien keskuudessa on paljon lyhytjänteisiä ihmisiä ja oman asian hoittaminen pitäisi edetä vangin mielestä heti.

Te teette tosi paljon. Mun kohalla ainakin tehään enemmän ku paljon. Se on vangista ittestä kii. Mä käyn K:n (työntekijä)luona, hoidellaan mun asioita, mä käyn S:n (työntekijä)luona. Siis mä otan koko ajan yhteyttä, voiks sä auttaa täs ja täs asiassa. Mua ainakin autetaan niin paljon, ettei enempää voi auttaa. Ihan oikeesti mua autetaan ihan sikana.(Olli)

Esimerkiks tärkeä syy lomia pitkäaikaaisvangeille enemmän, jos se syy liittyy perheeseen jollain tapaa, niin mun mielestä se on tarpeeks tärkeä syy päästä sinne lomalle. Pitkäaikaaisvangeille vähän enemmän niinku luottoa tohon ylipäättään astua tonne siviiliin. Käymään jollain tapaa, hoiteleen niitä asioita ja totuttaa jo valmiiks siihen minkälaista siel on. Ettei se oo justiin sillai, että portista ulos tai johonkin muuhun vähäks aikaa ja sit taas siitä.(Arto)

Tuleva vapautuminen

Kaikki haastateltavat kertoivat, tämän hetkiseltä tuomiolta vapautuessa haluavat todella yrittää muutosta päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Haastatellut ovat työstäneet päihteiden käyttöön ja väkivaltaisuuteen liittyviä asioita, viidelle vangille tarpeeksi pitkä vankeusaika on toiminut kuin ”pitkänä katkona” ja he ovat olleet ilman päihteitä useampia vuosia.

Mussa on ehkä muuttunu, oon tajunnu paljon paremmin ton, että mulle ei sovi missään vaiheessa minkäänlaiset päihteet, ei millään muotoo. Ei viinankäyttö, ei yhtä saunakaljaa tai...se on vaan niinku nollalinja pidettävä. Se lähtee yhen kaljan jälkeen eteenpäin ja se on iso lumipallo, sen tietää jo valmiiks. (Arto)

Joo, on se pikkuhiljaa alettava järjesteleä asioita. Täs on vielä aikaa, ei voi vaatii liikaa, pienestä se on alotettava.(Sami)

Ei päihteet oo riski. Ne on niin huonoja nykyään, ne on niin paskoja. Ennevanhaan oli hyvä, mut nykyään ne on menny ihan huonoks. Vähä sama et jois ykköskaljaa, kuka sitä jaksaa juoda. Ei siin oo mitään järke.(Mika)

7 Tutkimuksen tulokset

Tässä kehittämistutkimuksessa nousi esille vankien itsensä kertomina asioita, jotka vaikuttavat yhteiskuntaan palaamiseen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen. Erityisen tärkeänä asiana haastatellut vangit pitivät sitä, että asunto on oltava kun vapautuu, muutoin jää tyhjän päälle ja helposti luisuu takaisin vanhaan päihteiden käytön ja rikollisuuden elämäntapaan.

Vilppulan vankilassa kaikki vangit ovat mukana työtoiminnassa, opiskelevat tai käyvät laitoksen ulkopuolella töissä. Haastatteluissa mielekkään toiminnan merkitys nousi myös esille, toimettomana pyöriessä päihteiden käyttö tulee helposti kuvioon täyttämään tyhjää tilaa ja aikaa.

Läheisten tuki ja kannustuksen merkitys koettiin tärkeinä, erityisesti omat lapset motivoivat pysymään rikoksettomana ja sen seurauksena siviilissä, mukana lasten arjessa. Yksittäisenä henkilönä oma äiti nousi ehdottomasti tärkeimmäksi ihmiseksi vangin elämässä. Haastatellut kertoivat, että äidin apu, tuki ja välittäminen ovat olleet todella merkityksellisiä asioita. Äiti on se, joka on käynyt vankilassa tapaamassa poikaansa ja tullut vastaan kun vapaus on koittanut. Omien sisarusten ja puolison/avopuolison merkitys nousi myös esille.

Tutkimuksen tuloksissa minua hämmästytti se, että koevapaudesta oli kokemus vain kolmella vangilla. Koevapaus on ollut mahdollinen vuodesta 2006 lähtien ja tätä asteittaisen vapautumisen muotoa voidaan käyttää sekä suljetusta vankilasta että avovankilasta vapauduttaessa. Rikosseuraamuslaitoksen tilaston mukaan vuonna 2013 koevapauteen päätti vankeusrangaistuksensa 13%, vuonna 2014 15% ja vuoden 2015 alkupuoliskolla myös 15% vangeista. Avolaitosvangeista vuonna 2014 koevapauden kautta vapautui 30%. (Rikosseuraamuslaitoksen mittaripaketti.)

Rikollisesta identiteetistä vapautuminen ei ole yksinkertainen eikä helppo prosessi. Kirsi Nousiainen kirjoittaa artikkelissaan, että ihmisen matka uudentilanteille, kuten päihteettömyydelle, opiskelulle ja perheyhteisölle rakentuvaan identiteettiin voi olla kuoppainen ja mutkikas. Nousiainen on tutkinut pitkäaikaisasunnottomia haastattelututkimuksen avulla ja tarkastellut haastatteluista nousevia identiteettikategorioita, joihin haastatellut ovat itsensä positionneet. Esimerkiksi vankia haastateltaessa vastaaja voi kategorisoida itsensä varkaan, päihdekäyttäjän tai asunnottoman identiteettiin. (Nousiainen 2015, 97-98.)

Ei ollu. Sillon mä olin tota, ei ollu asuntoo. Taloudellinen tilanne oli ihan ok tai siis hyvä oli. Mut ei ollu omaa asuntoo. (Pasi)

Nousiainen havaitsi haastatteluissaan, että kertomuksista on tulkittavissa ristiriitaisuutta, joka liittyy esimerkiksi aikaisempaan asunnottoman narkomaanin identiteettiin ja on ristiriidassa ihmisen pyrkiessä kohti kulttuurisesti hyväksyttyä identiteettiä (mts., 98). Myös tämän tutkimuksen haastatteluaineistosta on löydettävissä tätä ristiriitaisuutta, välillä otetaan askelia eteenpäin ja välillä taaksepäin.

Mä rupesin juomaan ja vetää taas kamaa, retkahdin. (Arto)

No hain mä työpaikkaa ja koulupaikkaa ja työkkärissä juoksin koko ajan ja...mut se on vaan niin vaikeeta kun periaatteessa on se vangin leima ottassa, se on vaikeeta lähtee tyhjän päältä järjestämään. (Sami)

Nousiainen on tutkimuksensa avulla pyrkinyt tarkastelemaan yksilöitä ja heidän kokemuksiaan osana erilaisia yhteisöjä ja sitä, miten nämä yhteisöt rakentavat yksilön identiteettiä. Nousiaisen mukaan se, miten yksilöt positionoivat itsensä suhteessa eri yhteisöihin voi auttaa yksilöiden ja yhteisöjen kanssa tehtävän työn suuntaamista. (Mts., 79-80.)

Marjatta Kemppainen on todennut artikkelissaan, että epäviralliset siteet perheeseen, koulutukseen ja työelämään varhaisessa aikuisuudessa tukevat desistanssin toteutumista. Ihmisten asioille ja tilanteille antamat merkitykset ovat ratkaisevassa roolissa ja desistanssi liittyy monesti jonkin yksilön arvoistaman asian saavuttamiseen. Kemppainen on tutkinut nuoria rikoksentekijöitä ja nojaa huomioissaan Suontaustan (2013) päätelmään, että desistanssiprosessin aloittaa nuoren oma tahto muutokseen, mutta yksin tahto ei riitä, vaan muutoksen tueksi tarvitaan tukea läheisiltä ja viranomaisilta. Kemppainen lainaa Marunan määritelmää, jonka mukaan ehkä kaikkein tärkein tekijä on se, että entinen rikoksentekijä saa luotua itselle uskottavan tarinan siitä, miksi hän ei enää jatka rikollista elämäntapaa. (Kemppainen 2014, 164.)

No mitä sä ajattelet siltä edelliseltä siviilissä oloajalta, oliko sulla yritystä muuttaa elämän suuntaa? (haastattelija)

Puoli vuotta olin selvin päin. (Esko)

Joo, mikä sua siinä motivoi? (haastattelija)

Lapset. Ajattelin sit, et kai sitä voi maistaa... (Esko)

Niin, no tota... mikä siinä sitten meni pieleen. Tuliko sulla siinä päihitteet kuvioon, vanhat kaverit? (haastattelija)

No ei ne päihitteet sillälailloilla, mutta se vanha elämäntyyli... kun sitä oli niin kauan ollu mukana näissä ja tehnyt kaikkee... ni se oli niin vaikea alkaa järjestään toiseen tapaan. (Sami)

Periaattees mulle ei oo annettu vaihtoehtoja, et lastensuojelu on sanonu, että kerran vielä ryssit, niin tapaamisetkin lapsen kanssa menee saman tien. On vähän niinku selkä seinää vasten, pakko laittaa asioita kuntoon. (Sami)

Siihen jää ihan täysin... hyppäät kokonaan niinku uuteen tilanteeseen, jos et oo ikinä tehnyt töitä, tuolla vetänyt kamaa ja tehnyt rikoksia. Ja sit sun pitäis yhtäkkiä mennä töihin, niin kaikki menee uusiks. Pitää olla tosi nöyrä, todella nöyrä. (Vesa)

8 Pohdintaa

Tutkimuksen tekeminen oli intensiivinen ja innostava prosessi. Rikosseuraamusosalalla vasta vähän aikaa työskennelleenä sain paljon lisää tietoa vankien omista ajatuksista, asenteista ja myös arvoista. Haastattelutilanteissa vanki oli mielestäni erityisen helppoa nähdä rikollisen roolin takaa ihmisenä, joka kertomuksellaan tarjosi minulle tutkijana kurkistusikkunan elämäänsä ja ajatuksiinsa. Opin hieman enemmän ymmärtämään rikollisen elämäntavan kokonaisvaltaisuutta – sitä miten vaikeaa siitä on irtautua ja kuulin tarinoita monista ponnisteluista kohti osallisuutta, pois syrjäytyneen ihmisen roolista.

Teoriaosuudessa nostin esiin kuntoutuksen eri ulottuvuuksia. Kuntoutuksen nelikenttäjaon pohjalta sanoisin, että sosiaalinen kuntoutus on vankien kanssa tehtävän kuntouttavan työn perusta, mutta myös muut kuntoutuksen ulottuvuudet (lääkinnällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen) ovat vangin kuntoutusprosessissa läsnä. Kuntouttava sosiaalityö painottaa yksilön osallisuuden vahvistamista ja nimensäkin mukaisesti eri toimijaryhmien monialaista yhteistyötä. Ainakin vielä tällä hetkellä melko sektoroituneella rikosseuraamusosalalla kuntouttavan sosiaalityön työotteella voitaisiin mielestäni saavuttaa entistä parempia tuloksia vankien kuntouttamisessa eli osallisuuden edistämisessä ja yhteiskuntaan takaisin kiinnittymisessä.

Rikosseuraamusosalalla ohjelmatyö ja sosiaalinen kuntoutus kulkevat rintarinnan. Ajattelen niin, että ohjelmatyön keinoin voidaan lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään, sosiaalisen kuntoutuksen keinoin voidaan istuttaa näitä (opittuja) keinoja kokonaisvaltaisesti huomioituun elämäntilanteeseen. Perehtyessäni teoriaosuuden kirjallisuuteen koin erityisen valaisevana Matti Laineen pohdinnat kuntoutuksen onnistumisen mittaamisesta rikosseuraamusosalalla. Jotenkin yksioikoisesti olin ajatellut, että kuntoutus on onnistunut vain silloin, kun rikosten tekeminen loppuu kokonaan. Laine nosti mustavalkoiseen ajatteluuni lisää sävyjä ja havahduin ymmärtämään, että joidenkin rikollisten kohdalla kuntoutuksen vaikuttavuutta tulee arvioida toisenlaisten

tavoitteiden kautta. Kuntoutus voi olla onnistunutta esimerkiksi silloinkin, kun rikokset lievenevät tai niitä tehdään aiempaa harvemmin.

Toisaalta sosiaalisen kuntoutuksen keinoin tehtävän työn tavoitteiden saavuttamisen mittaaminen on jo itsessään haastavaa: ihminen voi itse kokea kuntoutumista tapahtuneen esimerkiksi elämänlaadun paranemisen myötä, mutta järjestelmän mukaan suuntaus ei ole ollut tavoitteen mukaista, koska rikollisesta elämäntavasta ei ole kyetty irrottautumaan. Verkostomainen työskentely ja asiakkaan sekä työntekijöiden jakama asiantuntijuus voivat tällaisessa tilanteessa auttaa yhteisen käsityksen muodostumista ja yhteinen ponnistelu tavoitteiden suuntaan tehostuu.

Lähtiessäni tutkimaan läheisten ihmisten merkitystä vapautuville vangeille, oli alkuolettamukseni se, että läheisten merkitys on joka tilanteessa vankia rikoksettomaan elämän tukeva ja motivoiva. Kuitenkin haastatteluvaiheessa havahduin siihen, että vangin lähipiiri voi olla joko suoraan rikollista toimintatapaa omalla käytöksellään ylläpitävä tai sitten voi käydä niin, että läheisillä on yritys tukea vapautunutta esimerkiksi taloudellisesti, mutta tosiasiasa rahan saaminen mahdollistaa vaikkapa huumeiden käyttämisen. Tästä syystä olisi tärkeää kartoittaa tapauskohtaisesti, onko lähiverkosto rikollisuudelta suojaava tekijä vai pahimmassa tapauksessa rikollista elämäntapaa ylläpitävä tai edesauttava tekijä. Ja sittenkin: kumpi on parempi vaihtoehto, olla edelleen osa edes jotakin, vaikkakin rikollista, yhteisöä vai olla aivan yksin sen jälkeen kun on onnistunut irrottautumaan rikollisesta lähipiiristä...

Tässä tutkimuksessa keskityin tutkimaan pääasiassa ulkoisia ja sosiaalisia tekijöitä, jotka vaikuttavat uusintarikollisuutta vähentävästi ja auttavat yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Vielä paremman kokonaiskuvan saamiseksi olisi ollut mielenkiintoista tarkastella myös De Vriés Robben jaottelemien yksilön sisäisten tekijöiden merkitystä desistanssiprosessissa, mutta silloin työn tavoite ja laajuus olisi merkittävästi muuttunut. Rikosseuraamusalan työssä yleisimmin keskitytään niihin tekijöihin, joihin kuntouttavalla työllä voidaan vaikut-

taa ja tästäkin syystä yksilön sisäisten tekijöiden jättäminen huomiotta tässä työssä oli perusteltua.

Tutkimusta tehdessäni opin paljon tutkimusmenetelmistä ja sain mielenkiintoista kokemustietoa vangeilta heidän vapautumiskokemuksistaan. Vankien kanssa keskusteleminen tuntui luontevalta, onhan se iso osa arkityötänikin. Aluksi sekä minä että haastateltavat jännitimme nauhuria, mutta haastattelunauhoituksia kuunnellessa huomasin joka kerta, että jännitys karisi aika pian kun pääsimme alkuun. Tapani haastatella oli dialoginen, litteroidessani tekstiä kiinnitin huomiota siihen, että joskus keskustelimme vastavuoroisesti pitkänkin aikaa. En siis ollut vain kysymysten esittäjä vaan vastavuoroinen keskustelija.

Jos nyt lähtisin tekemään tätä työtä uudestaan, miettin tarkkaan, että tulisiko kysely jakaa suuremmalle joukolle, esimerkiksi useampaan vankilaan. Tällöin saatavien vastausten määrä olisi todennäköisesti suurempi. Tutkimusprosessin aikana opin huomaamaan sen, miten vahvasti vankeusrangaistus vaikuttaa yksilön elämäntarinaa- vielä sen jälkeenkin kun tuomio on jo suoritettu.

8.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jorma Kananen toteaa, että laadullisen tutkimuksen luotettavuustarkastelu jää arvion varaan, koska luotettavuutta ei voida laskea tarkasti kuten määrällisessä tutkimuksessa voidaan tehdä. Kananen nostaa esille, että laadullisessa tutkimuksessa luotettavuusmittarit reliabiliteetti ja validiteetti ovat ikään kuin portinvartijoita: prosessin eri vaiheissa on riskipisteitä, joissa tutkija voi esimerkiksi tehdä vääriä ratkaisuja tai jättää jotain tekemättä. (Kananen 2014, 146-147.) Toisaalta Tuomi ja Sarajärvi nostavat esiin Lincolnin ja Guban (1985) toteamuksen, että validiteetti ja reliabiliteetti käsitteiden käyttöön laadullisen tutkimuksen yhteydessä liittyy ristiriitaisuutta, koska ei ole olemassa

yhtä sosiaalista todellisuutta vaan sen erilaisia konstruktioita (Tuomi & Sarajärvi 2009, 137).

Kananen on määritellyt, että triangulaatio eli monistrateginen tutkimusote on eräs keino lisätä tutkimuksen luotettavuutta, koska ilmiötä lähestytään monelta eri suunnalta ja monilla menetelmillä. Useiden menetelmien käyttö samassa tutkimuksessa voi tuottaa myös ristiriitaista tietoa ja tällöin jää tutkijan ongelmaksi, mitä tuloksia hän uskoo. (Kananen 2014, 121.) Tässä tutkimuksessa kerättiin ensin määrällistä aineistoa lomakekyselyllä ja näiden tulosten pohjalta rakennettiin teemahaastattelun runko.

Kanasen mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää muun muassa riittävä ja tarkka dokumentointi. Myös Tuomi ja Sarajärvi mainitsevat, että tutkijan on pohdittava mitä kaikkea tutkimusraporttiin tulee kirjoittaa, jotta se olisi luotettava. Alkuperäinen tutkimusaineisto tulee säilyttää, jotta tulosten luotettavuus ja aineiston aitous voidaan todentaa. Kanasen mukaan laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien määrää tulee lisätä niin kauan kun haastattelut tuottavat jotakin uutta. Kun vastaukset alkavat toistaa itseään, on saavutettu saturaatio eli kylläntymispiste, joka on myös käyttökelpoinen luotettavuuden vahvistamiskeino. (Mts., 153-154; Tuomi & Sarajärvi 2009, 68.)

Tuomen ja Sarajärven mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa nousevat esiin kysymykset totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Objektiivisuuteen liittyvät oleellisesti havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus. Puolueettomuus liittyy esimerkiksi siihen, pyrkikö tutkija ymmärtämään tiedonantajaa itsenään vai suodattuuko kertomus tutkijan oman kehyksen läpi. Koska tutkija on sekä tutkimusasetelman luoja että tulkitaja, suodattumista tapahtuu väistämättä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135-136.)

Tässä tutkimuksessani asetelma oli sikäli mielenkiintoinen, että olen työskennellyt todella vähän aikaa, vain muutamia kuukausia, rikosseuraamusalalla. Tästä syystä alkuolettamuksia ja työkokemuksen mukanaan tuomaa näke-

mystä minulla ei juurikaan ollut vaan lähdin tutkimaan itselle melko tuntematonta asiaa. Oman haasteensa tutkimusasetelmaan toi se, että tutkin tavallaan omaa työtäni, tutkimuksen kohderyhmänä olivat vangit, joiden kanssa työskentelen muutoinkin. Pyrin kertomaan jokaiselle haastateltavalle ennen haastattelun aloittamista, että olen siinä tilanteessa tutkijan roolissa ja heidän vastauksillaan ja kertomuksillaan ei ole vaikutusta esimerkiksi vankeusrangaistuksen suorittamiseen. Rajan vetäminen työntekijän ja tutkijan roolin välille oli helppoa aina siihen asti, kun kysyin haastattelujen lopuksi, että onko haastateltavalla vielä jotain muuta, mitä haluaisi aiheeseen sanoa. Näissä loppukeskusteluissa haastatellut vangit nostivat esille vankila-arjen epäkohtia ja yksittäisiin tilanteisiin liittyviä kysymyksiä. Tein aineiston litterointivaiheessa jo rajauksen ja jätin selkeästi tutkimusaiheeseen kuulumattomat keskustelut litteroinnin ja näin ollen tutkimusaineiston ulkopuolelle.

Tuomi ja Sarajärvi mainitsevat, että tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus on heidän oletuksensa mukaisesti yksi merkittävä hyvän tutkimuksen kriteeri. Laadullisessa tutkimuksessa eettisyys kietoutuu muodollisesti tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin. Kirjoittajat toteavat, että ihmisoikeudet muodostavat ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tutkijan on selvitettävä tutkittaville tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja menetelmät sekä mahdolliset riskit. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Tutkijan on varmistettava tutkittavien anonymiteetin säilyminen ja tutkimusmateriaalin on pysyttävä vain tutkijan käytössä ja aineistoa tulee käyttää vain siihen tarkoitukseen, johon se on hankittu. (Mts., 127; 131.)

Kehittämistyö on monesti työelämälähtöistä, joten siinä korostuvat niin työelämän kuin tieteen tekemisen eettiset säännöt. Tavoitteen tulee olla korkean moraalin mukainen, työ tulee tehdä rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti ja seurausten on oltava käytäntöä hyödyttäviä. Tutkimuksen ja kehittämisen kohteena olevien ihmisten on tiedettävä mitä ollaan tekemässä ja mikä on heidän roolinsa. Vastaajille on tärkeää kertoa siitä, että kysely toteutetaan nimettömästi ja haastattelun tulokset esitetään myös anonymisesti; tällöin todellisten ja

rehellisten vastausten saaminen on todennäköisempää. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 48-49.)

Arja Kuula kirjoittaa, että uuden tiedon tuottamisen lisäksi yleisenä tieteen eettisenä arvona voidaan pitää pyrkimystä itsenäisyyteen ja riippumattomuuteen. Hyvän tieteellisen käytännön (2000) mukaisesti tutkijan tulee toimia rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti koko tutkimusprosessin ajan. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien on oltava tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä. Toisten tutkijoiden saavutukset on otettava huomioon ja annettava niille kuuluva arvo. Tutkimus tulee suunnitella, toteuttaa ja raportoida yksityiskohtaisesti ja tarkasti. (Kuula 2006, 25; 34-35.)

Kuula toteaa, että ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen näkyy tutkimusetiikassa muun muassa siten, että ihmiselle annetaan tarpeeksi tietoa tutkimuksesta ja sitten mahdollisuus päättää, osallistuuko hän tutkimukseen vai ei. Tärkeää on huomioida erityisryhmää (kuten vankeja) tutkittaessa, että tutkijan negatiivissävytteinen raportointi voi leimata tutkittavien edustaman ryhmän siitä huolimatta, ettei yksittäisiä tutkittavia voi tutkimusraportista tunnistaa. (Mts., 62-63.)

Kuula nostaa esille, että, henkilötietolain mukaan arkaluonteisia ovat muun muassa tiedot, jotka kuvaavat rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta ja näitä tietoja sisältävien aineistojen käsittelyssä on noudatettava erityistä huolellisuutta. Kuula toteaa, että tunnistettavuuden estäminen eli anonymisointi on yksi ihmistieteen keskeisiä eettisiä normeja. Kvalitatiivisen aineiston anonymisointiin kuuluu erisnimien ja arkaluonteisten tietojen poistaminen tai muuttaminen sekä taustatietojen kategorisointi. (Kuula 2006, 91; 201; 214.)

Tässä tutkimustyössä pyrin huomioimaan sekä tieteellisen etiikan että työelämän ja sosiaalityön etiikan piiriin kuuluvat asiat. Nimettömät kysely- ja haastatteluaineistot käsiteltiin huolellisesti. Haastattelutallenteet hävitin heti litteroinnin jälkeen. Tässä tutkimuksessa haastateltavat esiintyvät peitenimillä jo ai-

neiston litteroinnista lähtien. Keksinkin heille kaikille nelikirjaimisen tavallisen suomalaisen nimen, kriteerinä ainoastaan se, että nimet alkavat kaikki eri alkukirjaimilla, jolloin litterointivaiheessa riitti vain alkukirjaimen kirjoittaminen. Kyselyn saatekirjeessä tiedotin tehtävästä tutkimuksesta ja haastateltavilta pyysin kirjallisen suostumuksen haastatteluun osallistumisesta ja siitä, että he osallistuvat vapaaehtoisesti. Kerroin tutkimukseen osallistuneille, että tulokset tulen esittämään anonymisti ja niin ettei ketään yksittäistä vankia ole vastausten perusteella tunnistettavissa.

8.2 Kehittämisehdotuksia

Tutkimuksen tuloksia analysoidessa minulle nousi mieleen muutamia kehittämisen kohtia. Ensinnäkin hämmästyin siitä, että vapauttamissuunnitelman tekeminen on enemmän poikkeus kuin sääntö. Itse koen, että vapauttamissuunnitelma ja sen laatiminen yhdessä vangin kanssa on vapauteen valmistavaa työtä. Suunnitelmaa laadittaessa tulee viimeistään tarkistettua, että asuminen, toimeentulo ja muu tuki on kunnossa ja tarvittaessa voidaan tehdä esimerkiksi palvelupyyntö kotikunnan sosiaalitoimistoon. Vapauttamissuunnitelman laatimista jokaiselle vapautuvalle vangille tulisi tehostaa.

Yksi iso pulma vapautuvilla vangeilla on asunnon saamisen hankaluus - joskus tuntuu, että jopa mahdottomuus. Isommissa kaupungeissa on projektiluonteista toimintaa asunnon saamiseksi, esimerkiksi Tampereella Silta-valmennusyhdistyksen Etuovesta-hanke, joka tarjoaa tuettua asumista asunnottomille tamperelaisille rikosseuraamusasiakkaille. Asunnon voi saada ns. välivuokrausperiaatteella eli asuminen tuetusti on eräänlainen näytön paikka ja seuraava askel on siirtyminen itsenäiseen vuokra-asumiseen. (Etuovesta – hankkeen esite.) Pienemmillä paikkakunnilla tai sellaisten asiakkaiden kohdalla, jotka eivät missään tapauksessa halua tuetun asumisen piiriin, on vuokra-asunnon löytäminen vaikeaa. Usein vapautuvalla asunnottomalla vangilla ei ole luottotietoja ja vuokranantajayrityksille saattaa olla vuokravelkaa. Asunto on kuitenkin aikuisen ihmisen itsenäisen elämän perusedellytyksiä. Aika vai-

kea on ajatella yhteiskuntaan takaisin palaamisen onnistuvan kovinkaan helposti, jollei edes asuntoa ole.

Haastattelussa vangeilta kysyttiin omaisten saamasta tuesta. Ilahduttavaa oli, että kaksi vastanneista kertoi itse hakeneensa lapsilleen tukea lastensuojelusta ja he olivat tyytyväisiä lastensuojelun tarjoamaan tukeen. Erityisesti jäin pohtimaan sitä, miten vankien tai juuri vapautuneiden äidit voisi ottaa vielä tehokkaammin työskentelyyn mukaan, koska jokainen haastateltu mainitsi oman äidin tärkeänä ihmisenä. Haastattelut osoittivat, että äidin tuella on valtavan suuri merkitys elämän kriisitilanteissa, nämä haastatellut kertoivat, että ”äiti ei koskaan hylkää poikaansa”. Kuulin tarinoissa myös siitä, että äidit ovat aika lujilla. On henkisesti kuormittavaa kantaa huolta pojasta, jonka elämässä kenties useampikin vankeustuomio on seurannut toistaan. Samalla on kannettava huolta lapsenlapsista ja harvinaista ei ole sekään, että saman äidin useampi lapsi on vankilassa tai pahimmillaan vankilakierteessä. Vankien omaisille on olemassa ryhmätoimintaa jo tälläkin hetkellä, mutta pohdin sitä, olisiko vankilassa olevien aikuisten miesten äitien tukiryhmä mahdollinen?

Valtion talousarvioesitykseen 2014 on kirjattu, että valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen käytön lisääminen alentavat vankilassa olevien vankien määrää. Samassa esityksessä todetaan, että seuraamusten vaikuttavuutta lisätään erityisesti tehostamalla hallittua vapauttamista ja toimintajatkumia. (Valtion talousarvioesitykset 2014.) Koevapauden käytön lisääminen vaikuttaa järkevältä tavalta parantaa vapautuvan vangin kiinnittymistä takaisin yhteiskuntaan, koska koevapauden edellytyksinä asumisen tulee olla kunnossa ja arkipäiville on määrätty toimintavelvoite, joka tarkoittaa työtä, opiskelua tai muuta näihin rinnastettavaa toimintaa. Valvottuun koevapauteen pääsemiseksi ei henkilöllä lähtökohtaisesti saa olla keskeneräisiä rikosasioita. Joidenkin vankien kohdalla olenkin miettinyt sitä, onko hankalasta ja pitkään jatkuneesta rikollisesta elämäntavasta irtautuminen millä keinoilla mahdollista, jos koevapauskaan ei tule kyseeseen. Uuden tuomion odottaessa vapautuvan motivoiminen rikoksettomaan elämään on vaikeaa, usein ihmisellä on hälläväliä-

asenne, joka voi pahimmillaan syventää rikoskierrettä. Mikä voisi olla heidän kohdallaan oikeanlainen ja motivoiva tukimuoto?

9 Lähteet

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Castrén, A-M. 2005. Verkostot voimavarana. Teoksessa Sosiaalisen pääoman kentät. Toim. Jokivuori, P. 2005. Jyväskylä: Kopiojyvä Oy.

Craig, L A, Dixon, L, Gannon T A. 2013. What Works in Offender Rehabilitation? An Evidence-Based Approach to Assessment and Treatment. Published John Wiley & Sons.

De Vries Robbé, M. 2014. Protective Factors
Validation of the Structured Assessment of Protective Factors
for Violence Risk in Forensic Psychiatry. Viitattu 5.6.2015.
http://www.researchgate.net/profile/Michiel_De_Vries_Robbe/publication/262493991_Protective_Factors_Validation_of_the_Structured_Assessment_of_Protective_Factors_for_Violence_Risk_in_Forensic_Psychiatry/links/0deec537dcfd3782d7000000.pdf.

Ellonen, N. 2008. Kasvuyhteisö nuoren tukena. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Toim. Valli, R. & Aaltola, J. 2015. Juva: PS-kustannus.

Etuovesta-hankkeen esite.

http://www.siltavalmennus.fi/files/Esitteet_PDF/etuovesta_09_2013.pdf.

Viitattu 10.8.2015.

Granfelt, R. 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Toim. Lindeborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Suomen Yliopistopaino Oy.

Granfelt, R. 2013: Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Teoksessa Hyväri, S. & Kainulainen, S. 2013 Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A tutkimuksia 39. Tampere: Juvenes Print.

Haapasalo, J. 2006. Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä Teoksessa Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Toim. Honkatukia, P. & Kivivuori, J. 2006. Helsinki: Hakapaino.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOYpro Oy.

Heine, E. 2004. Lainrikkoisuus eri sektoreiden toiminnassa. Arvioiva kartoitus Hämeenlinnassa, Lahdessa ja Tampereella. Viitattu 16.6.2015
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/bavgEZTQI/4-2004_Lainrikkoisuus_eri_sektoreiden_toiminnassa.pdf

Hänninen, Kaija. 2007. Palveluohjaus. Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Stakesin raportteja 20/2007. Helsinki: Valopaino Oy.

Ihalainen, J. 2011. Linnasta. Teoksessa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Järvelä, S. Markkina-ajatteluun perustuva palvelukulttuuri ja integraation mahdollisuus. Teoksessa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Järvikoski, Aila: Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43, Helsinki 2013. Viitattu 26.5.2015.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882185&name=DLFE-28516.pdf

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176. Suomen Yliopistopaino Oy, Juvenes Print.

Karjalainen, V. 2004. Yksilöllistymiskehitys muuttaa kuntoutusta – mutta miten? Teoksessa Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Toim. Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. 2004. Saarijärvi: Gummerrus.

Karsikas, V. 2014. Polku vapauteen – psykososiaalisen työn kehittyminen ja rooli vankeinhoidon yhteiskunnallisessa tehtävässä. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Toim. Lindeborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kemppainen, M. 2014. Psykososiaalinen sosiaalityö ja desistanssin tukeminen ehdollisen vankeuden valvonnassa. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Toim. Lindeborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Suomen Yliopistopaino Oy.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Vastapaino.

Kääriäinen, J. & Lehtonen, H. 2005. Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa Sosiaalisen pääoman kentät. Toim. Jokivuori, P. 2005. Jyväskylä: Kopiojyvä Oy.

L 23.9.2005/767. Vankeuslaki. Viitattu 5.6.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>.

L 30.12.2014/1301. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 5.6.2015. Valtion säädöstietopankki Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Laine, M. 2011. Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Lavikkala, R. 2011. Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Lavikkala, R. & Linderborg, H. 2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Lavikkala, R. Luento vankeuslakikoulutuksessa 21.4.2015.

Liikanen, S-L. 2015. Palveluohjauksen käytäntöjä. Teoksessa Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Toim. Näkki, T. & Sayed, T. 2015. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Liimatainen, A., Rantala, K., Paasonen, J. & Mäkipää, L. 2015. Kyselytutkimus vankeusvangeille sääntelyn toimivuudesta ja vankilaoloista. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Katsauksia 6/2015.

Linderborg, H., Blomster, P., Tyni, S. & Muiluvuori, M-L. 2012. Laatu-aikaa vankilassa? Tutkimus vankilaelämän laatuun vaikuttavista tekijöistä. Rikos-seuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2012. Vammalan kirjapaino Oy.

Maguire, M & Raynor, P. 2006. How the resettlement of prisoners promotes desistance for crime: or does it? *Criminology and criminal justice* 6/2006.
<http://crj.sagepub.com/content/6/1/19.full.pdf+html>. Viitattu 21.8.2015

Maruna, S., Immarigeon, R. & LeBel, T.P. 2004. Ex-offender re-integration: theory and practice. Teoksessa *After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration*. Toim. Maruna, S. & Immarigeon, R. 2004. Cornwall: T.J. International Ltd.

McGuire, J. 2000. What works in reducing criminality. Paper presented at the Conference 31.7. and 1.8. 2000. Viitattu 28.8.2015.
<https://www.stcloudstate.edu/continuingstudies/distance/documents/mcguire-whatworksinreducingcriminality.pdf>

Miikkulainen, L. 2012: Arjen taidot –tietopankki. Materiaalia rikoksista tuomittujen arjessa selviytymiseen ja elämänhallinnan edistämiseen. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

Muhonen A. 2011: Omaisleireiltä saatavan tuen merkitys vangeille ja heidän omaisilleen. Pro gradu –tutkimus. Tampereen yliopisto, sosiaalitytöiden tutkimuksen laitos. Viitattu 13.7.2015.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/82995/gradu05431.pdf?sequence=1>

Nousiainen, K. 2015. Yhteisöt pitkäaikaisasunnottomien elämänkulussa ja emansipatorisessa identiteettityössä. Teoksessa *Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä*. Toim. Väyrynen, S., Kostamo-Pääkkö, K. & Ojaniemi, P. United Press Global.

Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010. Viitattu 25.6.2015.
http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/702010oikeudenmukaisuusjaluottamuskestavanyhteiskuntakehityksenperustana.oikeusministerionhallinnonalandulevaisuuskatsaus2010/Files/OMTH_70_2010_Tulevaisuuskatsaus_36_s.pdf

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.

Rantanen, T.(toim.) 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisussarja A 66. Vantaa: Edita Prima Oy.

Rantanen, T. & Toikko, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020.E-julkaisu.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja, Mittaripaketti. Rikosseuraamusalan intranet. Viitattu 20.7.2015.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma 2015-2018
Viitattu 26.5.2015.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/jWkNswGd/TTS_2015_2018.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen toimintakertomus 2014. Viitattu 5.6.2015.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/oaB9fYYBr/Tilinpaaatos_ja_toimintakertomus_2014.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen toimipaikat ja yhteystiedot / vankilat / Vilppulan vankila, 2015. Viitattu 5.6.2015.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/vilppulanvankila.html>

Roivainen, I.; Nylund, M.; Korkiamäki, R. & Raitakari, S. 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla?. Juva: PS-kustannus.

Salmi, V. 2006. Sosiaalinen pääoma ja nuorisorikollisuus. Teoksessa Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Toim. Honkatukia, P. & Kivivuori, J. 2006. Helsinki: Hakapaino.

Sanaksenaho, T. 2012. Vankilasta vapauteen – tutkimus vapauttamissuunnitelmien tekemisen kehittämiseksi. YAMK-opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 17.6.2015.

<http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/44921/Tuula%20Sanaksenaho.pdf?sequence=1>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Livonia Print.

Tuusa, M. 2005: Kohti kuntouttavaa sosiaalityötä. Aktivointi ja työllistymisen tukeminen sosiaalityön ammattikäytäntönä kunnissa. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 74/2005. Helsinki: Yliopistopaino.

Tyni, S. 2011. Rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuus. Teoksessa Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Toim. Lavikkala, R. & Lindborg, H. 2011. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Uusitalo, L. 2011. Vapautuvien vankien kuntoutus ja sen tutkimus. Julkaistu 27.10.2011.

http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/tutkimus/tutkimuskohteita/kohderyhmat/vapautuvien_vankien_kuntoutus/. Viitattu 21.8.2015.

Valle, E. 2014. ”Nyt on pöytä tyhjennetty ja kasataan uutta korttitaloa”.

Vankeusrangaistuksen suorittaneiden miesten tarina yhteiskuntaan integroitumisesta. Pro gradu –tutkimus. Tampereen yliopisto, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Viitattu 13.7. 2015

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95146/GRADU-1396351418.pdf?sequence=1>

Valtion talousarvioesitykset. Viitattu 10.8.2015.

<http://budjetti.vm.fi/indox/sisalto.jsp;jsessionid=4A724179EBF5D8DBA669D5EA481F9F9B?year=2014&lang=fi&maindoc=/2014/tae/valtiovarainministerionKanta/valtiovarainministerionKanta.xml&opennode=0:1:247:381:425:>

Vesterbacka, E. 2014. Esipuhe. Teoksessa Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014. Toim. Lindborg, H., Suonio, M. & Lassila, T. 2014. Suomen Yliopistopaino Oy.

Vilkkumaa, I. 2004. Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Toim. Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. 2004. Saarijärvi: Gummerrus.

Öberg, N. 2014. Prison is not in punishment in Sweden. We get people into better shape. The Guardian 26.11.2014. Viitattu 23.6.2015.

<http://www.theguardian.com/society/2014/nov/26/prison-sweden-not-punishment-nils-oberg>.

10 Liitteet

Liite 1: Aivoriihityöskentely

Liite 2: Kyselyn saatekirje

Liite 3: Kyselylomake

Liite 4: Suostumus haastatteluun -lomake

Liite 1

Aivoriihi 28.4.

Henkilökunnan kahveilla, kuntoutustyöryhmää, opettajia, ohjaajia, hallinnon väkeä

"Vapautuvan vangin vahvistavat verkostot"

- jokainen laittoi kaksi lappua
- sen jälkeen jokainen merkitsi kolme +-merkkiä tärkeimpiin

Mainitut asiat:

Perhe: 9 lappua ja 17 +-merkkiä

Työ, TE-toimisto, koulutus: 3 lappua ja 5 +-merkkiä

Päihdekuntoutus: 3 lappua ja 1 +-merkki

Toimeentulo: 2 lappu ja 7 +-merkkiä

Asunto: 2 lappua ja 4 +-merkkiä

Poliisi: 2 lappua ja 1 +-merkki

Elämänhallinnan ylläpitäminen: 1 lappu ja 3 +-merkkiä

Vertaistuki: 1 lappu ja 2 +-merkkiä

Matalan kynnyksen tuki: 1 lappu ja 1 +-merkki

Työnjohtajat: 1 lappu ja 1 +-merkki

Poistumisluvat siviiliasioiden hoitoon: 1 lappu

Kirkko / srk: 1 lappu

Liite 2

11.6.2015

Kyselytutkimus vähintään toista vankeustuomiota suorittaville vangeille Vilppulan vankilassa

Teen ylemmän AMK:n opintoihini liittyvää opinnäytetyötä, jonka aiheena on vapautuvan vangin vahvistavat verkostot ja uusintarikollisuudelta suojaavat tekijät. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa kerään kokemustietoa teiltä, joilla on omakohtainen kokemus vankilasta vapautumisesta.

Ystävällisesti pyytäisin sinua täyttämään oheisen NIMETTÖMÄN kyselylomakkeen huolellisesti ja palauttamaan sen viimeistään 17.6.2015 valvomoon.

Kyselyn tulosten pohjalta laadin haastattelurungon ja haastattelun nimettömästi muutaman vangin tutkimustyötäni varten. Kyselylomakkeen liitteenä olevalla keltaisella lapulla voit ilmoittaa halukkuutesi osallistua haastatteluun, palautathan tällöin myös keltaisen lapun valvomoon 17.6.2015 mennessä.

Haastattelussa esiin tulevat asiat eivät vaikuta millään tavoin tämän hetkisen tuomiosi suorittamiseen tai vapautumiseen, aineistoa käytetään ainoastaan tutkimustarkoitukseen.

Arvokkaasta yhteistyöstä jo etukäteen kiittäen,

Päivi Salkolahti, erityisohjaaja

Liite 3

Kysely vähintään toista vankeustuomiotaan suorittaville vankeusvangeille Vilppulan vankilassa

1. Ikäsi? (ympyröi sopiva vaihtoehto)
  - 18-24v
  - 25-34v
  - 35-44v
  - 45-54v
  - 55v tai yli
2. Monesko vankilatuomio sinulla on nyt suoritettavana? _____
3. Kuinka pitkän ajan kaikkineen olet suorittanut vankilatuomioita ENNEN tätä nykyistä tuomioaikaa? (ympyröi sopiva vaihtoehto)
  - alle 1v
  - 1-2v
  - 2-5v
  - 5-8v
  - yli 8v
4. Kuinka monta kertaa olet vapautunut suljetusta vankilasta?
_____ kertaa, joista valvotun koevapauden kautta _____ kertaa.
5. Kuinka monta kertaa olet vapautunut avovankilasta?
_____ kertaa, joista valvotun koevapauden kautta _____ kertaa.
6. Vangille tulisi ennen vapauttamista laatia vapauttamissuunnitelma. Ympyröi mielestäsi sopivat vaihtoehdot vapauttamissuunnitelmaa koskien.
  - Minulle on joka kerta tehty vapauttamissuunnitelma
  - Minulle on joskus tehty vapauttamissuunnitelma
  - Minulle ei ole koskaan tehty vapauttamissuunnitelmaa
  - En tiedä onko vapauttamissuunnitelmaa tehty
  - En tiedä mikä vapauttamissuunnitelma on

Seuraavat kysymykset koskevat viimeisintä vapautumistasi.

7. Viimeksi vapauduin _____(mistä?)vankilasta vuonna _____

8. Vapautumishetkellä minulle tärkeimmät sosiaaliset kontaktit olivat:

(voit ympyröidä niin monta kuin koet tarpeelliseksi, lisäksi merkitse numeroilla 1-3 tärkeimmät, 1= kaikkein tärkein)

- puoliso/avopuoliso/seurustelukumppani
- oma lapsi / lapset, alle 18v
- oma lapsi / lapset, yli 18v
- oma vanhempi /omat vanhemmat
- oma sisarus / sisarukset
- oma isovanhempi / isovanhemmat
- muu sukulainen, kuka? _____
- ystävä / ystävät
- järjestön työntekijä (esim. Kris:n vapaaehtoinen)
- ei kukaan

9. Vapautumishetkellä viranomaisverkostooni kuuluivat seuraavat tahot:

(voit ympyröidä niin monta kuin koet tarpeelliseksi lisäksi merkitse numeroilla 1-3 tärkeimmät, 1= kaikkein tärkein)

- sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja aikuisssosiaalityöstä (esim. toimeentulotukiasiat)
- sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja lastensuojelusta
- kaupungin tai kunnan perhetyöntekijä
- päihdetyöntekijä (esim. A-klinikalta)
- mielenterveystoimiston työntekijä (esim. psykologi tai psykiatrinen sairaanhoitaja)
- terapeutti
- valvoja
- terveydenhuollon edustaja, lääkäri, sairaanhoitaja ym.
- seurakunnan työntekijä
- tukihenkilö, mistä? _____

Paljon kiitoksia arvokkaasta tiedosta, jota kyselyyn vastaamalla annoit! Poimin vähintään toista vankeustuomiotaan suorittavien joukosta joitakin vankeja yksilöhaastatteluun samaan teemaan ja tutkimukseen liittyen. Tämän kyselyn mukana olevalla keltaisella lapulla voit ilmoittaa halukkuudestasi osallistua haastatteluun. Palauta kysely ja mahdollinen keltainen lappu viimeistään 17.6.2015 valvomoon, kiitos!

Liite 4

Suostumus haastatteluun

Suostun vapaaehtoisesti opinnäytetyöhön liittyvään haastatteluun. Haastattelun suorittaa Päivi Salkolahti. Haastattelun teemana ovat aiempaan vapautumiseen liittyvät asiat. Annan suostumukseni tutkimuksen tekemiseen ja haastattelun nauhoittamiseen. Materiaali tullaan käsittelemään ja säilyttämään niin, että tutkittavan nimenä säilyy eikä häntä ole mahdollista tunnistaa.

Vilppulassa 27.8.2015
